

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

(підпис)

«___»_____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньою програмою «Податкова та митна справа»
на тему «Митне оподаткування в Україні та його роль у формуванні доходів
бюджету»

Виконавець:

здобувач 2 групи 4 курсу
факультету фінансів та банківської справи
Кузьмович Денис Олександрович _____
/підпис/

Науковий керівник:

к.е.н., доцент
Дубовик Ольга Юхимівна _____
/підпис/

ОДЕСА – 2025 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні основи митного оподаткування.....	5
1.1 Сутність та історичні аспекти становлення митного оподаткування.....	5
1.2 Нормативно-правове регулювання митного оподаткування в Україні.....	12
1.3 Основні підходи до формування сучасної митної політики держави.....	21
Розділ 2. Митне оподаткування в системі фіскальної політики України.....	27
2.1 Вплив митного оподаткування на формування доходів бюджету.....	27
2.2 Оцінка ефективності митного адміністрування.....	42
2.3 Аналіз впливу митного оподаткування на діяльність підприємства.....	51
Розділ 3. Шляхи вдосконалення системи митного оподаткування в Україні.....	57
3.1. Проблеми сучасного митного оподаткування в Україні.....	57
3.2. Зарубіжний досвід стягнення митних платежів і можливості його застосування в Україні.....	62
3.3. Напрями вдосконалення митної політики та адміністрування митних платежів.....	70
Висновки.....	78
Список використаних джерел.....	81
Додаток.....	88

Вступ

Митне оподаткування є важливою складовою фіскальної політики будь-якої держави, відіграючи ключову роль у формуванні бюджетних доходів та забезпеченні економічної безпеки. Для України, яка активно залучена в міжнародну торгівлю, митні платежі є не лише інструментом поповнення державного бюджету, але й важливим важелем регулювання зовнішньоекономічної діяльності, стимулювання національного виробництва та захисту внутрішнього ринку. Однак сучасна митна система України стикається з численними викликами, такими як непрозоре адміністрування, недостатня ефективність митного контролю, корупційні ризики, що потребують комплексного аналізу та реформування. У контексті інтеграції до світової економіки, важливим є також вивчення зарубіжного досвіду митного оподаткування та його можливого застосування в Україні. Актуальність цієї теми зумовлена необхідністю підвищення ефективності митної політики та її внеску у формування державних доходів, що є особливо важливим для підтримки економічної стабільності країни.

Метою даної кваліфікаційної роботи є дослідження ролі митного оподаткування у формуванні доходів бюджету України та розробка напрямків удосконалення митної політики для підвищення її ефективності.

Для досягнення зазначеної мети в роботі поставлено такі завдання:

1. Розкрити сутність митного оподаткування та дослідити історичні аспекти його становлення.
2. Проаналізувати нормативно-правову базу митного оподаткування в Україні.
3. Вивчити основні підходи до формування сучасної митної політики держави.
4. Оцінити вплив митного оподаткування на формування доходів бюджету України.
5. Дослідити ефективність митного адміністрування.
6. Провести аналіз впливу митного оподаткування на діяльність підприємств.

7. Виявити проблеми сучасної системи митного оподаткування в Україні.
8. Дослідити зарубіжний досвід стягнення митних платежів та можливості його адаптації до умов України.
9. Запропонувати шляхи вдосконалення митної політики та адміністрування митних платежів.

Об'єктом дослідження є система митного оподаткування України.

Предметом дослідження є митні платежі як складова фіскальної політики держави та їх вплив на формування доходів бюджету.

У процесі дослідження було використано наступні методи: загальнонаукові - емпіричні (спостереження, опис) та теоретичні (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, пояснення, класифікація тощо), а також системний, функціональний тощо.

Інформаційною базою будуть слугувати праці українських та зарубіжних науковців з питань митного оподаткування, фіскальної політики, бюджетної системи та управління митними платежами; Митний кодекс України; Податковий кодекс України; офіційні дані Державної митної служби України; статистичні звіти Державного комітету статистики України; аналітичні огляди та дослідження міжнародних організацій.

Публікації: результати кваліфікаційної роботи бакалавра викладено в тезах на тему «Вплив митної політики на фінансову безпеку держави» у збірнику тез за матеріалами доповідей IX студентської науково-практичної конференції факультету фінансів та банківської справи ОНЕУ «Стабілізація фінансово-економічної системи України», м. Одеса, 8-9 квітня 2025 року.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (68 найменувань), 1 додатку. Загальний обсяг роботи становить 88 сторінок. Робота містить 8 таблиць, 12 рисунків.

Розділ 1

Теоретичні основи митного оподаткування

1.1. Сутність та історичні аспекти становлення митного оподаткування

У VII столітті до нашої ери зовнішня торгівля в античній Греції здійснювалася переважно морськими шляхами. Греки називали Чорне море Понтом, що перекладається як Море, а Азовське - Меотидою. Вибір торговельних шляхів значною мірою залежав від природно-кліматичних факторів: напрямку течій, навігаційного періоду та погодних умов. Перевага водного транспорту пояснюється як низьким рівнем розвитку наземної інфраструктури, так і економічною доцільністю використання судноплавства. Наприклад, транспортування пшениці суходолом на відстань близько 17 миль (від району сучасного Мангупа до Херсонеса) коштувало від 6,8 до 13 % її вартості. Водночас морська доставка через усе Чорне море - від Кримського півострова до Синопи - підвищувала ціну товару лише на 2,3 %, що вказує на три- або навіть шестикратну економію попри значно більшу відстань. Упродовж VI-I століть до н.е. північнопонтійські колонії підтримували активні торговельні відносини зі своїми метрополіями.

Після того як узбережжя Чорного моря опинилося під контролем Риму, вже існуючі економічні тенденції почали розвиватися ще інтенсивніше. У перші століття нашої ери боспорське зерно активно постачалося до міст Малої Азії, зокрема в Синопу. Водночас зростає попит на продукцію з боку римських військових підрозділів, розташованих у регіоні Понту. У цей період значного розвитку зазнають виноградарство, виноробство, рибальство, а також торгівля людьми. Помітно активізуються економічні зв'язки з дунайськими провінціями Римської імперії. У II – на початку III століття нашої ери грецькі полісні утворення Північного Причорномор'я вступають у фазу нового економічного піднесення.

Інформація про рівень митних пільг у цей період є фрагментарною, оскільки точні ставки зборів у північнопонтійських центрах невідомі.

Наприклад, у Херсонесі в III-IV століттях імпоротно-експортне мито зросло до 12,5 %, тоді як раніше воно складало лише 2-3 %. Увізне мито на вино варіювалося в межах 2-5 %, іноді перевищуючи 10 % від вартості товару.

У середньовічній Русі зовнішня торгівля мала ще більший вплив, ніж у попередні періоди: саме зовнішньоторговельні процеси сприяли формуванню державних інституцій, зокрема через прагнення правлячих кіл узяти їх під контроль. Торгові відносини з країнами Східної та Центральної Азії зумовили появу складів і центрів товарообміну на території Русі. До середини IX століття такі міста, як Київ, Чернігів, Смоленськ, Любеч і Новгород, перетворюються на впливові політичні центри. Їхнє розташування уздовж головних водних шляхів, зокрема Дніпровсько-Волховського маршруту, підтверджує їхнє формування саме як вузлів активної зовнішньої торгівлі.

Починаючи з другої половини IX століття, київські князі розвивають торговельні зв'язки з Візантійською імперією, що сприяє засвоєнню елементів адміністративного управління, у тому числі в частині правового регулювання торгівлі та запровадження митних зборів.

У XI-XIII століттях розширюється як оптова, так і роздрібна торгівля виробами ремісничого виробництва, аграрної продукції та здобутків промислових галузей. Поряд із натуральним обміном активно використовуються товарно-грошові форми розрахунків. У цей період руські торгові об'єднання інтегруються в міжнародні економічні процеси. Саме тоді починає формуватися митне законодавство, а податкові збори, пов'язані з торгівлею, виділяються в окремий вид платежів, що фіксується у письмових джерелах.

До середини XVII століття головною функцією митниці в більшості країн було забезпечення фіскальних надходжень до державного бюджету. Основним завданням ставало стабільне та достатнє наповнення казни, у тому числі за рахунок митних зборів та інших податків.

Розглядаючи питання розвитку митного оподаткування в Україні, варто зазначити, що історія сучасної митної системи бере свій початок із реорганізації Управління державного митного контролю при Раді Міністрів УРСР. На його

основі постановою Кабінету Міністрів УРСР №12 від 24 травня 1991 року [1] було створено Державний комітет митного контролю України. Надалі Указом Президента України №1 від 11 грудня 1991 року [2] було утворено Державний митний комітет України як перший центральний орган виконавчої влади у сфері митної політики, що підпорядковувався Кабінету Міністрів.

Організація роботи Державного митного комітету регламентувалася відповідним Положенням, затвердженим Указом Президента №73/95 від 20 січня 1995 року [3]. Документ визначав управлінську структуру, функціональні обов'язки та основні напрями діяльності відомства. Серед ключових завдань - забезпечення економічної безпеки держави, розвиток міжнародних контактів, посилення боротьби з контрабандою, оптимізація митних процедур, захист внутрішнього ринку та дотримання законодавчих норм. Особливої уваги заслуговує орієнтація на інтеграцію митної системи України до міжнародного простору та її адаптація до світових стандартів.

Після розпаду СРСР Україна отримала у спадок 26 митниць і 49 митних постів. У 1991 році чисельність працівників цих структур становила приблизно 2000 осіб. На той момент функціонувала інфраструктура, яка включала 29 автомобільних, 14 залізничних, 4 авіаційні та 17 морських і річкових пунктів перетину кордону [4].

Митні органи, які переважно були розташовані у південних і західних регіонах, не відповідали сучасним вимогам як у технічному, так і кадровому забезпеченні. Крім того, у зв'язку з відсутністю належного правового регулювання, вони не могли ефективно реалізовувати митний контроль і процедури на кордоні протяжністю понад 7 тисяч кілометрів. Задля термінового впровадження митного нагляду було організовано тимчасову систему пунктів пропуску, де митні служби співпрацювали з іншими державними структурами, використовуючи тимчасові приміщення.

У контексті втрати чітких державних меж між колишніми республіками СРСР, нові кордони України не відповідали її економічним інтересам, що

спричинило зростання ризиків: активізувалася нелегальна торгівля, контрабанда та шахрайські дії.

У зв'язку з проголошенням державної незалежності виникла гостра потреба у створенні та розвитку повноцінної національної митної системи. Основні завдання нової системи полягали у сприянні становленню ринкової економіки, забезпеченні конкурентоспроможності держави, захисті її економічної та національної безпеки, а також у гармонізації із міжнародними стандартами і практиками у сфері митної справи.

Юридичну основу для побудови митної системи України було закладено у перших нормативно-правових актах: Митному кодексі № 1970-XII від 12 грудня 1991 р. [5] та Законі України "Про митну справу" № 1262-XII від 25 червня 1991 р. [6]. Законодавчо було визначено стратегічний напрям митної політики – підтримка розвитку зовнішньоекономічної діяльності та формування відкритої економіки. У 1992 році, у межах адміністративної реформи, було суттєво розширено інфраструктуру митних органів: кількість митниць зросла з 26 до 52, митних постів - з 111 до 225, а чисельність персоналу - з 3997 до 6131 осіб. У 1993 році створено ще 13 митниць та 20 постів [7, 8].

Наступного року, відповідно до Постанови КМУ № 465 від 8 липня 1994 р. [9], відбулася структурна перебудова митної служби. Було засновано вісім територіальних митних управлінь (у Дніпропетровську, Криму, Карпатах, на Півдні, Заході, Сході, у Центральному регіоні та Південно-Східному регіоні), які підпорядковувались Державному митному комітету України, кожне з яких отримало статус юридичної особи і здійснювало контроль за діяльністю від 5 до 15 митниць.

У 1995 році була впроваджена нова система зарахування митних платежів до державного бюджету за принципом міні-казначейства. Ця система забезпечувала централізоване банківське обслуговування, оперативну обробку платежів у національній та іноземній валютах, використання супутникового зв'язку, а також технічну підтримку для всієї митної інфраструктури. Водночас, у 1995-1996 рр. почалося активне впровадження режимів вільної торгівлі з

країнами СНД і Балтії. Оскільки тарифне регулювання охоплювало лише близько 30% імпорту, уряд ініціював оновлення Єдиного митного тарифу для захисту вітчизняного виробника.

З лютого 1996 року розпочалося встановлення індикативних цін на ряд експортних товарів та запровадження вивізного мита, здебільшого заборонного характеру, на стратегічні ресурси (шерсть, шкіра, метали). Протягом 1996-1998 рр. були запроваджені мінімальні ставки ввізного мита на сировину, необхідну для українських підприємств. Затверджена 6 квітня 1996 року Указом Президента Концепція трансформації митного тарифу України на 1996-2005 роки передбачала поступове узгодження з нормами ГАТТ/СОТ для інтеграції до світової торговельної системи. [10]

У 1997 році в Україні було започатковано цілісний підхід до контролю за доставкою вантажів до пунктів митного призначення. З цією метою в межах митниць створено спеціалізовані підрозділи, відповідальні за моніторинг руху товарів. Для забезпечення безпеки транспортування підакцизної продукції залучено сили митної варти. Паралельно, як альтернатива фізичному супроводу цінних товарів, запроваджено механізм фінансового забезпечення у формі банківських гарантій, застави або страхування відповідальності перевізника.

Для підвищення ефективності контролю за ввезенням транспортних засобів з літа 1997 року запроваджено обов'язкову реєстрацію всіх транспортних засобів, що перетинають державний кордон. У відповідь на проблему заниження митної вартості, особливо щодо підакцизних товарів, у 1997–1998 роках у структурі митниць створено відділи, відповідальні за тарифне регулювання та визначення митної вартості. Водночас відкрито низку митних лабораторій у містах Львів, Дніпро, Харків та Одеса для проведення експертиз і товарознавчих досліджень. [11]

25 листопада 1998 року між Європейською Комісією та Державною митною службою України було укладено Меморандум про співпрацю в галузі митної політики на період 1999–2001 років, а також погоджено тристоронню Програму дій у сфері митного адміністрування. Зазначена ініціатива

реалізовувалась за фінансової підтримки Програми TACIS. Основна увага була зосереджена на оновленні митного законодавства, запровадженні передових технологічних рішень та підвищенні кваліфікації персоналу митних органів. Значним досягненням у міжнародному визнанні діяльності митної служби стало включення її представників до складу Фінансового комітету Всесвітньої митної організації у 1997 році, а також до Політичної комісії цієї ж структури у 1998 році.

З 1 липня 1999 року було запроваджено систему голографічного захисту документів, пов'язаних із ввезенням особистого автотранспорту та міжнародними вантажними перевезеннями. Це дозволило мінімізувати ризики фальсифікації. Для прискорення контролю на кордоні започатковано спільний митний контроль із суміжними країнами, зокрема Польщею та Молдовою.

У 1999 році Кабінет Міністрів України започаткував політику заохочення доброчесного бізнесу, що передбачала можливість незастосування окремих митних обмежень до суб'єктів господарювання з позитивною діловою репутацією, які не мають податкової заборгованості та дотримуються вимог чинного законодавства. Визначення таких підприємств здійснювалося за узгодженням із Державною податковою адміністрацією та Міністерством економіки і з питань європейської інтеграції.

23 травня 2000 року Президент України підписав Указ про приєднання України до Міжнародної конвенції Всесвітньої митної організації від 9 червня 1977 року, яка регламентує взаємну адміністративну допомогу у запобіганні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства. Внаслідок цього, Україна стала учасницею Найробійської конвенції ВМО, що заклало правову основу для міжнародного співробітництва в боротьбі з митними правопорушеннями. У період з кінця 2000 до початку 2001 року в усіх органах митної служби було впроваджено уніфіковані технологічні процедури митного контролю, які застосовуються під час переміщення товарів, транспортних засобів і предметів через автомобільні контрольні-пропускні пункти, а також під час переміщення водним і повітряним транспортом.

13 вересня 2001 року було прийнято Закон України, яким встановлено правові засади ввезення громадянами особистого майна та транспортних засобів на митну територію держави, а також порядок їх митного оформлення та оподаткування. У жовтні того ж року Державна митна служба запровадила нову процедуру контролю та оформлення таких транспортних засобів, що передбачала здійснення усіх митних формальностей, включно з оплатою обов'язкових платежів, безпосередньо у пунктах пропуску на державному кордоні. 5 квітня 2001 року було схвалено законодавчий акт "Про Митний тариф України", розроблений на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів. Відповідно до цього закону, усі рішення щодо встановлення або перегляду ставок ввізного мита ухвалюються виключно Верховною Радою України на підставі урядових пропозицій.

На виконання указу Президента, 17 травня 2002 року Україна приєдналася до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів, що була ухвалена в Женеві. Подальшим кроком стало підписання Президентом України Указу від 4 липня 2002 року, яким затверджено приєднання України до Конвенції 1982 року про узгодження умов контролю вантажів на державних кордонах. Крім того, 11 липня 2002 року було підписано новий Митний кодекс України, який інтегрував основні положення міжнародного митного права, включаючи норми ГАТТ/СОР. [12]

У 2008-2009 роках відбулася суттєва трансформація митної служби, зумовлена прагненням до відповідності європейським стандартам. Поштовхом до активного реформування стали президентські укази №1208 та №1209, видані 24 жовтня 2008 року, в яких зазначались системні недоліки у функціонуванні Держмитслужби та визначались заходи для підвищення її ефективності.

У березні 2012 року Верховною Радою було прийнято оновлений Митний кодекс. Водночас, розпочато процес інтеграції митної та податкової служб у єдину структуру - Міністерство доходів і зборів. Після подій Революції Гідності 2014 року, внаслідок адміністративної реформи, це міністерство було реорганізоване у Державну фіскальну службу України. На тлі активізації

євроінтеграційного курсу, започаткованого в межах Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, було ініційовано комплексну реформу митної системи. Цей процес супроводжувався кадровим оновленням, у тому числі із залученням іноземних спеціалістів.

У 2018 році Державну митну службу було відновлено як окрему інституцію, незалежну від Державної фіскальної служби. Це стало важливим кроком, оскільки раніше митні та податкові органи були об'єднані в одну структуру, що створювало багато бюрократичних перешкод та конфліктів інтересів. Відтоді почали впроваджуватись сучасні технології, зокрема рентген-сканери для контролю вантажів.

Пандемія COVID-19 у 2020 році суттєво вплинула на роботу митниці через обмеження міжнародного руху. Проте, було вжито заходів для прискорення експорту критичних товарів і спрощення митних процедур.

У зв'язку з повномасштабною агресією росії у 2022 році митна система зазнала серйозних випробувань. Зруйнована інфраструктура, загрози на кордонах і зменшення імпорту вимагали термінових рішень. У відповідь було забезпечено пріоритетний пропуск гуманітарної допомоги та військових вантажів. Посилено співпрацю з митними службами країн ЄС для створення безпечних логістичних коридорів. Того ж року Україна приєдналася до європейської транзитної системи NCTS, що дозволило спростити митне оформлення та зменшити адміністративне навантаження при торгівлі з країнами ЄС.

1.2. Нормативно-правове регулювання митного оподаткування в Україні

Система митного оподаткування ґрунтується на сукупності обов'язкових платежів, які справляються державою при переміщенні товарів, майна та інших об'єктів через державний кордон України. До складу таких платежів входять мито, податок на додану вартість, акцизний податок, а також низка інших зборів, зокрема єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску. Додатково, система

охоплює плату за ліцензії, що дозволяють здійснювати діяльність у сфері митного регулювання, та санкційні платежі у разі порушення митного законодавства. [25]

Завдяки цим інструментам визначаються як об'єкти оподаткування (наприклад, товари та інші предмети), так і коло суб'єктів - юридичні та фізичні особи, які провадять зовнішньоекономічну діяльність, держава, а також митні органи. Характерною рисою митного оподаткування є односторонній характер сплати – кошти надходять від платника до держави. В умовах ринкової трансформації в Україні митні податки виконують не лише фіскальну, а й регуляторну функцію, формуючи засоби впливу на економічні відносини із зарубіжними партнерами.

Юридичною основою функціонування митної системи виступає Митний кодекс України, який встановлює єдину правову рамку щодо контролю, оформлення, переміщення, оподаткування товарів і транспорту. Цей документ регулює організацію митних процедур, окреслює принципи нарахування митних платежів і забезпечує відповідність національного митного законодавства міжнародним стандартам.

Відповідно до положень статті 271 Митного кодексу України, мито є формою загальнодержавного податкового збору, який встановлюється і справляється у порядку, визначеному цим Кодексом, нормами Податкового кодексу України, а також положеннями міжнародних договорів, що були ратифіковані Верховною Радою України. [13, ст. 271]

Стаття 276 Митного кодексу визначає коло осіб, які зобов'язані сплачувати мито. До таких платників належать:

1. особи, які здійснюють ввезення продукції на митну територію України або вивозять її за межі країни у встановленому законодавством порядку;
2. одержувачі товарів, що переміщуються у форматі міжнародних поштових, експрес-відправлень, несупроводжуваного багажу або вантажів;

3. особи, на яких покладено обов'язок дотримання вимог спеціальних митних режимів у випадках, коли такі режими передбачають звільнення від сплати мита, але умови цих режимів порушені;
4. суб'єкти, які передають або продають товари, що були розмитнені з використанням податкових пільг, до завершення строку, встановленого законодавством;
5. особи, які реалізують товари або транспортні засоби згідно з положеннями статті 243 Митного кодексу. [13, ст. 276]

Об'єктом обкладення митом виступають товари, митна вартість яких перевищує визначений граничний рівень у 150 євро під час їх переміщення через митний кордон України. Це також стосується товарів, що пересилаються міжнародною поштою, якщо їх кількісні або вартісні показники перевищують нормативи, закріплені у розділі XII Митного кодексу, а також у розділах V та VI Податкового кодексу України.

Момент виникнення податкового зобов'язання щодо сплати мита при ввезенні або вивезенні товарів визначається або датою подання митної декларації, або, у разі самотійного розрахунку податкових зобов'язань митним органом, датою такого нарахування відповідно до чинного законодавства.

Митна політика України передбачає застосування чотирьох основних типів мита:

1. Ввізне мито - застосовується до товарів, що імпортуються в Україну. Для підприємств воно обчислюється за ставками Митного тарифу України, а для громадян - за нормами, викладеними в розділі XII Митного кодексу.
2. Вивізне мито - встановлюється на продукцію, що експортується з України, відповідно до затверджених законодавчих ставок.
3. Сезонне мито є тимчасовим заходом митно-тарифного регулювання, що застосовується до окремих груп товарів у визначений період — не менше 60 і не більше 120 календарних днів поспіль. Його запровадження та правове регулювання здійснюються згідно із Законом України "Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції".

4. Особливі види мита мають на меті забезпечення захисту національного ринку від недобросовісної конкуренції чи загроз економічній безпеці. До них належать такі категорії: спеціальне, антидемпінгове, компенсаційне мито, а також додатковий імпорتنний збір. [13, ст 275]

Спеціальне мито запроваджується на підставі Закону України "Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну". Згідно зі статтею 16 цього закону, розмір такого мита обчислюється у відсотковому відношенні до митної вартості товарів, які підпадають під спеціальне розслідування. Ціна товару визначається відповідно до умов поставки CIF (вартість, страхування, фрахт) до державного кордону України. Спеціальне мито застосовується у кожному конкретному випадку на недискримінаційних засадах, незалежно від країни походження чи експорту. Сплата спеціального мита може здійснюватися готівкою, шляхом безготівкового переказу, внесенням коштів на депозит митного органу або оформленням боргового зобов'язання, якщо інше не передбачено чинним законодавством. Порядок та механізм внесення відповідних платежів визначається уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері фінансової політики.

Антидемпінгове мито регламентується ст. 7 Закону України "Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту" [14, ст. 7] і вводиться у разі доведення факту імпорту товарів за цінами, нижчими за ринкові, що створює загрозу для вітчизняного виробника. Для обчислення нормальної ціни, зазвичай, використовується обсяг продажу аналогічної продукції на внутрішньому ринку країни-експортера, за умови, що такий обсяг становить не менше 5% обсягу імпорту відповідного товару в Україну. У випадках, коли зазначений поріг у 5% не досягається, можуть враховуватись й менші обсяги, якщо доведено, що ціни продажу є репрезентативними для відповідного зовнішнього ринку. Згідно зі статтею 28 згаданого закону, антидемпінгове мито, як попереднє, так і остаточне, стягується відповідно до ставок і на умовах, визначених рішенням уповноваженої Комісії. Закон прямо забороняє одночасне

застосування антидемпінгових і компенсаційних мит щодо одного й того ж постачальника. [14, ст. 28]

Компенсаційне мито застосовується при виявленні субсидованого імпорту, який спричиняє економічну шкоду українським підприємствам. Його правова основа - Закон України “Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту”.

Відповідно до ст. 7 Закону України “Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту” [15], у разі встановлення в рамках антисубсидиційного розслідування специфічного характеру субсидії, що має характерні ознаки нелегітимного державного втручання, на імпортовану до України продукцію, яка користується перевагами такої субсидії, можуть бути запроваджені компенсаційні заходи.

Застосування як попередніх, так і остаточних компенсаційних заходів здійснюється до імпортованих товарів з моменту набрання чинності рішенням Комісії щодо їх введення, за винятком випадків, передбачених законодавством. У ситуації, коли після введення попереднього мита Міністерством доведено факт надання незаконної субсидії та встановлено завдану шкоду, Комісія може за ініціативою Міністерства, незалежно від остаточного рішення щодо мита, скоригувати ставку попереднього компенсаційного мита.

Стаття 1 Закону України "Про єдиний збір у пунктах пропуску через державний кордон України" визначає, що єдиний збір стягується з транспортних засобів, як вітчизняних, так і іноземних власників, які перетинають кордон. Збір сплачується за користування автомобільними дорогами, за перевезення вантажів транспортом з перевищенням нормативних параметрів (маса, навантаження, габарити), а також за проходження контрольних процедур у пунктах пропуску відповідно до вимог митного законодавства України. Оплата здійснюється одноразово відповідно до режиму переміщення – ввезення або транзиту – на підставі єдиного платіжного документа з урахуванням виду та технічних характеристик транспортного засобу.

Закон встановлює ставки збору в євро, які залишаються незмінними протягом бюджетного року, а сплата здійснюється у національній валюті за курсом НБУ на день платежу. Порядок адміністрування збору визначається Кабінетом Міністрів, а всі надходження спрямовуються до державного бюджету.

До структури єдиного збору включено витрати на:

1. відновлення та утримання автомобільної інфраструктури;
2. проведення санітарного, ветеринарного, фітосанітарного та державного контролю у пунктах пропуску;
3. попередній документальний контроль, передбачений ст. 319 Митного кодексу України.

Одним із основних нормативно-правових актів, що регламентують питання митного оподаткування, є Податковий кодекс України. Цей документ встановлює правила оподаткування зовнішньоекономічної діяльності, зокрема імпорتنих і експортних операцій. До основних джерел наповнення державного бюджету у цій сфері належать податок на додану вартість (ПДВ) та акцизний податок.

Відповідно до статті 180 Податкового кодексу України, платниками ПДВ визнаються:

1. особи, які здійснюють ввезення товарів на митну територію України в обсягах, що підлягають оподаткуванню, та несуть обов'язок зі сплати податку у випадках переміщення товарів через державний кордон відповідно до положень Митного кодексу України;
2. суб'єкти, на яких покладено дотримання умов митних режимів, що передбачають умовне (повне або часткове) звільнення від оподаткування, у разі порушення відповідних вимог;
3. особи, що використовують податкові пільги не за призначенням або порушують умови їх надання, а також ті, хто застосовує пільги, не передбачені для них цим Кодексом. [16, ст. 180]

Згідно зі статтею 190 цього Кодексу, базою для нарахування ПДВ при імпорті виступає контрактна вартість товару, з урахуванням мита та акцизу. Для

послуг, наданих нерезидентами в Україні, базою оподаткування є договірна ціна без урахування ПДВ.

У разі ввезення товарів у міжнародних поштових або кур'єрських відправленнях, базу оподаткування складає митна вартість, яка визначається згідно з Митним кодексом, з урахуванням усіх податків і зборів, що підлягають сплаті.

Розрахунок ПДВ при імпорті відбувається на основі митної вартості, включаючи мито та інші збори. Митна ставка залежить від товарної класифікації за кодами УКТ ЗЕД. Водночас акцизний податок застосовується лише до обмеженої кількості товарів, таких як алкогольні напої, тютюнові вироби, пальне, транспортні засоби тощо, а його ставка встановлюється або у відсотках від вартості, або як фіксована сума за одиницю.

Базова ставка ПДВ в Україні становить 20%. Водночас передбачені пільгові ставки: 7% для медичних препаратів і виробів медичного призначення, а також окремих культурних послуг (театр, опера, балет, концерти, цирк тощо), 14% для обмеженого переліку сільськогосподарської продукції (згідно з кодами УКТ ЗЕД: 1001, 1003, 1005, 1201, 1205, 1206 00). Нульова ставка застосовується до експорту товарів та інших операцій, прямо передбачених законодавством, зокрема:

1. вивезення товарів за межі митної території України в митному режимі експорту, реекспорту, безмитної торгівлі або у межах вільної митної зони;
2. продаж товарів у магазинах безмитної торгівлі, який дозволено виключно:
 - 2.1 Фізичним особам, що залишають територію України;
 - 2.2 особам, які в'їжджають до України через міжнародні авіаційні пункти пропуску;
 - 2.3 пасажирів транспортних засобів, що належать резидентам України й перебувають за її межами. [16, ст. 193]

Відповідно до статті 212 ПКУ [16, ст. 212], платниками акцизного податку є особи, які виробляють або імпортують підакцизну продукцію. Об'єктами

оподаткування є операції з реалізації або імпорту підакцизних товарів, зокрема при ввезенні таких товарів на митну територію України. [16 ст. 213]

Податкова база для адвалорних ставок визначається за максимальною роздрібною ціною товару з урахуванням ПДВ та акцизу. При специфічних ставках база визначається в натуральних одиницях – кілограмах, літрах, об'ємах тощо.

До категорії підакцизних товарів, оподаткування яких регулюється Податковим кодексом, належать: етиловий спирт, алкогольна продукція, пиво, тютюнові вироби та їх замінники, тютюнова сировина, відходи тютюну, рідини для електронних сигарет, пальне, електроенергія, легкові автомобілі, кузови, причепа, мотоцикли та вантажні транспортні засоби.

Акцизний податок на ці товари нараховується за ставками, які класифікуються як:

1. специфічні (абсолютні) встановлюються у фіксованому розмірі на одиницю виміру (вага, об'єм, кількість тощо);
2. адвалорні (відносні) розраховуються у відсотковому вираженні до вартості товару;
3. комбіновані поєднують вищезазначені підходи.

Для товарів, які підлягають обкладанню адвалорною ставкою, базою оподаткування виступає вартість продукції, що ввозиться, з урахуванням встановлених імпортером максимальних роздрібних цін, включаючи ПДВ та акциз. У випадку застосування специфічної ставки базою є натуральні показники: кількість, маса, об'єм, потужність двигуна тощо. Митна вартість визначається згідно з положеннями Митного кодексу України.

Для прикладу, візьмемо декілька товарів, дізнаємося їх код товару згідно з УКТЗЕД, опис товару згідно з УКТЗЕД, одиницю виміру та ставку податку (Додаток А)

Дана таблиця охоплює різноманітні групи товарів, від алкогольної і тютюнової продукції до моторних транспортних засобів і навіть електроенергії. Кожна категорія отримує певний код, що дає змогу чітко ідентифікувати товар.

Завдяки цьому можна уникнути плутанини при оподаткуванні й забезпечити точний контроль над імпортом, експортом та продажем цих товарів.

Податкові ставки вказуються в різних одиницях виміру, які специфічні для кожної групи товарів. Наприклад:

1. Для алкогольних напоїв податки визначені в гривнях за 1 літр 100-відсоткового спирту, що відповідає законодавчим вимогам щодо міцності напою і дозволяє стандартизувати оподаткування різних видів алкоголю.
2. Для тютюнових виробів ставка вказана або в гривнях за кілограм нетто (наприклад, для тютюнової сировини), або за кількість (наприклад, за 1000 сигарет). Такий підхід відображає різницю у вартості та вагомості для економіки різних типів продукції.
3. Для транспортних засобів та деяких інших видів продукції одиницею виміру податку є євро (за 1 кубічний сантиметр об'єму двигуна для транспортних засобів або за 1000 літрів для хімічних речовин). Це допомагає адаптувати податкову політику до вартості імпортованих товарів.

Митні збори виступають дієвим інструментом зовнішньоекономічної політики. Вони дозволяють:

1. забезпечити захист вітчизняних виробників від зовнішньої конкуренції;
2. стимулювати розвиток експортних можливостей;
3. сприяти структурній трансформації економіки;
4. впливати на товарну структуру імпорту та експорту [17].

З аналізу наведених положень випливають основні функції митного оподаткування:

1. Фіскальна - забезпечення надходжень до бюджету за рахунок митних платежів;
2. Регуляторна - вплив на товарообіг та структуру національного ринку;
3. Контрольна - адміністрування процесу стягнення митних платежів.

Фіскальна роль митних органів проявляється через здатність забезпечувати значні обсяги доходів шляхом контролю переміщення товарів через митний

кордон. Ефективність виконання цієї функції залежить як від роботи самих митних структур, так і від загальної митної політики держави.

З боку держави, ключове завдання митних органів полягає у реалізації фіскальної функції шляхом забезпечення стабільного надходження коштів до державного бюджету. Водночас варто зазначити, що обсяг митних надходжень демонструє значну чутливість до як внутрішньо-економічних, так і зовнішніх впливів. Це потребує урахування ризиків, що можуть негативно позначитись на результативності фіскального потенціалу митної служби.

1.3 Основні підходи до формування сучасної митної політики держави

Митна політика є ключовим механізмом реалізації зовнішньоекономічної стратегії країни та забезпечення її національних інтересів у глобальному просторі. Виважений, стабільний та збалансований підхід у цій сфері створює передумови для подолання кризових явищ в економіці, сприяє її стабілізації, стимулює експортний потенціал національного виробництва, а також підтримує поступову інтеграцію у європейський та світовий економічний простір. Крім того, митна політика забезпечує активну участь держави в міжнародних економічних організаціях.

До основних компонентів митної політики відносяться правила перетину митного кордону товарами та транспортними засобами, виконання митних процедур, визначення митних режимів із відповідним правовим регулюванням, тарифне й нетарифне регулювання, застосування захисних, антидемпінгових і компенсаційних заходів щодо імпорту, а також порядок стягнення митних зборів, надання пільг, здійснення митного контролю та захист прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Основними функціями митної політики є фіскальна – наповнення державного бюджету, та охоронно-контрольна – забезпечення законного порядку під час перетину кордону, запобігання порушенням, включаючи контрабанду і порушення карантинних норм.

Формування митної політики в Україні покладено на органи державної влади. Найвагомішу роль у цьому процесі відіграють Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Президент, Міністерство фінансів та інші органи виконавчої влади. [18, 19]

Згідно зі ст. 85 Конституції України [20, ст. 85], Верховна Рада має широкі повноваження у сфері митного регулювання, зокрема приймає нормативно-правові акти, які визначають загальні напрями митної політики, регламентують діяльність суб'єктів митних правовідносин та визначають інструменти митного регулювання, включаючи тарифи та квоти. [20, ст. 92]

Кабінет Міністрів України, згідно ст. 116 Конституції України [20, ст. 116], відповідає за забезпечення економічного суверенітету та реалізацію як внутрішньої, так і зовнішньої політики. У цьому контексті важливим завданням уряду є розробка загальнодержавних програм розвитку, які неможливо реалізувати без урахування митної складової. Як вищий виконавчий орган, КМУ координує діяльність підпорядкованих йому міністерств, зокрема органів, уповноважених у сфері митної справи. [13, ст. 2]

З метою практичної реалізації положень Митного кодексу та інших нормативно-правових актів, Кабінет Міністрів України видає постанови й розпорядження, які регулюють питання митного контролю, оформлення, функціонування зон митного контролю, діяльність магазинів безмитної торгівлі, визначення походження товарів та ведення митної статистики.

Міністерство економіки України відповідає за забезпечення міжнародного співробітництва у сфері митної політики, включаючи взаємодію зі Світовою організацією торгівлі, Всесвітньою митною організацією, Конференцією Організації Об'єднаних Націй щодо торгівлі та розвитку держави, а також участь у регіональних інтеграційних процесах.

Важливу роль виконує й Міністерство фінансів України, яке координує формування єдиної податково-митної політики, впроваджує найкращі міжнародні практики в діяльність митних органів та модернізує систему митного адміністрування.

Процес формування митної політики залежить від низки чинників – як внутрішніх економічних потреб, так і зовнішніх обставин. Одним із основних питань є регулювання митних ставок, що стало передумовою для створення при Кабінеті Міністрів України колегіального органу – Митно-тарифної ради. Цей орган опікується формуванням пропозицій у сфері митно-тарифного регулювання з урахуванням інтересів держави та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [21]. Фундаментальні принципи діяльності Митно-тарифної ради включають дотримання єдиної державної політики у сфері митного регулювання з урахуванням економічних інтересів України та суб'єктів підприємницької діяльності. Серед пріоритетів також: захист внутрішнього ринку, протидія проявам монополізму, запобігання недобросовісній конкуренції при здійсненні зовнішньоекономічних операцій та відповідь на дискримінаційні дії з боку інших держав і міжнародних об'єднань.

Правове регулювання митної політики створює нормативну основу для її реалізації та визначає повноваження уповноважених органів. Враховуючи темпи інтеграції до світової економіки, важливу роль відіграють міжнародні договори, які трансформують національне митне законодавство. [27]

Митна політика реалізується через дві основні історичні форми – протекціонізм та лібералізацію.

Протекціонізм являє собою економічну стратегію, спрямовану на підтримку національного виробника та збереження внутрішнього ринку від іноземної конкуренції. Основними інструментами такого підходу є встановлення високих імпорتنих мит та впровадження різноманітних обмежень на ввезення продукції з-за кордону. Метою протекціоністських заходів є створення сприятливих умов для зростання внутрішньої економіки шляхом зменшення конкурентного тиску з боку інших країн, а також сприяння виходу національних підприємств на зовнішні ринки через дипломатичну підтримку та державне стимулювання експорту.

До ключових елементів політики протекціонізму належать підвищені митні ставки, використання нетарифних методів регулювання, включаючи

адміністративні обмеження або повну заборону на ввезення окремих товарів, а також державна фінансова підтримка експортерів у формі субсидій, пільгового кредитування чи податкових стимулів. Нетарифне регулювання зовнішньої торгівлі охоплює заходи, що не пов'язані безпосередньо з митами, але мають на меті обмежити або унеможливити ввезення певних категорій товарів з міркувань захисту національного ринку та інших стратегічних інтересів.

На сучасному етапі реалізація протекціоністських заходів часто вступає в суперечність із міжнародними зобов'язаннями, закріпленими у договорах, що регламентують торгівлю та митну політику. Світова практика демонструє тенденцію до поєднання принципів протекціонізму з елементами лібералізації торгівлі. Такий збалансований підхід дає змогу більш ефективно реалізовувати економічні інтереси держави. Проте загальновизнаним напрямом розвитку міжнародної торгівлі залишається послідовне впровадження політики відкритого ринку, відомої як фритредерство.

Фритредерство – це концепція ведення зовнішньої торгівлі, яка передбачає мінімальне втручання держави в товарообіг, а митні органи виконують переважно функції обліку та статистичного спостереження, без застосування імпорتنих або експортних мит і без запровадження кількісних обмежень.

Ідеальна модель вільної торгівлі базується на кількох ключових принципах:

1. безперешкодний рух товарів, послуг, фінансових ресурсів та робочої сили;
2. рівні умови конкуренції для національної та іноземної продукції;
3. поетапне зниження митних ставок;
4. скасування адміністративно-правових обмежень у сфері зовнішньої торгівлі. [22]

Україна, завдяки вигідному розташуванню на перетині міжнародних торговельних шляхів, має вагомий потенціал у поглибленні взаємодії з європейськими інтеграційними структурами. Після приєднання України до Світової організації торгівлі у 2008 році та підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом 27 червня 2014 року, розпочалося формування зони

вільної торгівлі, що заклало підґрунтя для подальшої економічної інтеграції з європейським простором.

Зона вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом являє собою масштабний договір, спрямований на поступову ліквідацію торговельних бар'єрів, спрощення доступу до ринку послуг і гармонізацію регуляторних норм, що регулюють бізнес-середовище, з європейськими стандартами. Це сприяє вільному обігу товарів та послуг, а також забезпечує недискримінаційне ставлення до учасників ринку з обох сторін. Згадана угода офіційно вступила в дію 1 січня 2016 року. [23, 24]

Сучасна митна стратегія України формується з урахуванням особливостей економічного розвитку країни, її геополітичної ролі, а також потреби в залученні іноземного капіталу. У цьому контексті політика вільної торгівлі є критично важливою, адже Україна виконує функцію транспортного вузла для глобальних вантажопотоків, і будь-які ускладнення у митному оформленні можуть мати негативні наслідки для національної економіки. Водночас спостерігається активізація заходів протекціоністського характеру, які мають на меті підтримку внутрішнього виробника. [25]

Механізм реалізації митної політики охоплює комплекс управлінських дій та інструментів, поділених на тарифні (митне регулювання, оформлення товарів) та нетарифні (ліцензування, кількісні обмеження) засоби впливу. Їх виконання забезпечує Державна митна служба України через свої підрозділи, кожен з яких у межах наданих повноважень приймає обов'язкові для виконання розпорядчі рішення. [26]

Отже, митна політика України є важливим компонентом загальної економічної політики, що має фіскальне спрямування і регламентує процеси переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. Вона сприяє захисту економічних інтересів держави шляхом встановлення відповідних митних режимів або використання податкових інструментів у зовнішній торгівлі.

Що стосується організаційного аспекту, реалізація митної політики віднесена до компетенції органів виконавчої влади. Зокрема, Міністерство

фінансів України відповідає за її формування та втілення, дотримуючись стратегічних напрямів модернізації системи управління у податковій та митній сферах.

Розділ 2

Митне оподаткування в системі фіскальної політики України

2.1 Вплив митного оподаткування на формування доходів бюджету

Розглядаючи роль державного бюджету, слід зазначити, що він виконує ключову функцію у фінансовому регулюванні та бюджетному забезпеченні, а також безпосередньо впливає на діяльність суб'єктів господарювання та домогосподарств. Це пояснюється тим, що значна частина фінансових ресурсів зведеного бюджету акумулюється саме у державному бюджеті, що зумовлює необхідність контролю за їх розподілом, перерозподілом і ефективним використанням відповідно до європейських стандартів управління державними фінансами.

Бюджетна система складається з доходів, видатків, кредитування та фінансування, які розподіляються між загальним і спеціальним фондами. Згідно з бюджетною класифікацією, затвердженою законодавством (відповідно до статті 9 Бюджетного кодексу України), доходи бюджету формуються за рахунок податкових та неподаткових надходжень, прибутків від операцій із капіталом, а також отриманих трансфертів [28]. Основну частку доходної частини бюджету становлять податкові надходження, що включають загальнодержавні та місцеві податки і збори, зокрема митні платежі.

Митна політика виконує кілька важливих функцій, серед яких фіскальна, регулююча та захисна. Її фіскальна складова спрямована на наповнення державного бюджету шляхом справляння митних платежів. В умовах воєнної агресії з боку росії, коли надходження від податків значно скоротилися порівняно з мирним періодом, зростає значення митних платежів як одного з альтернативних джерел поповнення бюджету. [29]

Окрему увагу слід приділити митним платежам як важливій складовій податкових надходжень. Митні платежі являють собою обов'язкові збори, що стягуються з юридичних та фізичних осіб під час переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон держави. Вони встановлюються відповідно до положень митного та податкового законодавства. Митні платежі є

ефективним інструментом реалізації митної політики, а також регулювання зовнішньоекономічних відносин. [30]

Аналізуючи значення митних платежів, можна визначити їх основні функції:

1. Захист внутрішнього ринку та підтримка національного виробника;
2. регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
3. балансування структури експорту та імпорту товарів;
4. формування резерву торговельних поступок у міжнародних переговорах.

Значна роль митних платежів також полягає у забезпеченні стратегічного захисту вітчизняних галузей економіки, підтримці підприємств, що перебувають на стадії розвитку, та зміцненні економічної безпеки держави. [31]

Відповідно до пункту 27 статті 4 Митного кодексу України, до митних платежів належать:

1. Мито;
2. акцизний податок на підакцизні товари, що ввозяться на територію України;
3. податок на додану вартість із імпортованих товарів. [13, ст. 4]

Окрім цього, законодавство передбачає надання митних пільг, які можуть передбачати повне або часткове звільнення від загальновстановлених митних зобов'язань. Такі пільги можуть надаватися як фізичним, так і юридичним особам, що здійснюють переміщення товарів через митний кордон України, з метою сприяння економічному розвитку та міжнародній торговельній співпраці.

Митні та податкові пільги регламентуються законодавчими актами щодо спеціальних економічних зон, а також міжнародними угодами, ратифікованими Україною, зокрема договорами про вільну торгівлю, співробітництво, надання матеріально-технічної допомоги. Це свідчить про багатогранність питання митних пільг. З одного боку, вони виступають інструментом митного регулювання, що передбачає звільнення певних суб'єктів від виконання фінансових зобов'язань перед державою, створюючи сприятливі умови для переміщення товарів через митний кордон. Водночас існує і зворотний аспект:

суми, що могли б поповнити Державний бюджет у разі повного справляння митних платежів, фактично не надходять.

У зв’язку із запровадженням воєнного стану та повномасштабною військовою агресією з боку росії було здійснено коригування бюджетних статей. Основний акцент у видатковій частині бюджету зроблено на фінансування оборонного сектору, що, своєю чергою, вплинуло на податкову та митну політику. Зокрема, було ухвалено низку пільг, які поширювалися на ввезення товарів, транспортних засобів, медичних виробів, лікарських засобів, а також гуманітарної допомоги, спрямованої на забезпечення критичних потреб країни. [32]

Доцільним є аналіз частки митних надходжень до Державного бюджету в різні періоди, включаючи: ввізне мито, акцизний податок на підакцизні товари, імпортовані в Україну, податок на додану вартість із ввезених товарів.

Таблиця 2.1

Динаміка надходжень митних платежів до державного бюджету України та їх питома вага за 2021-2024 рр., млн. грн. [33]

Роки	Мито (ввізне)	Акцизн ий подато к	ПДВ	Податк ові надход ження	Доходи	Питома вага митних платежів у податкови х надходже ннях, %	Питома вага митних платежів у доходах бюджету, %
2021	36 854	79 592	380 714	1 107 090,9	1 296 852,9	44,8	38,3
2022	23 331	41 653	253 052	949 764,4	1 787 395,6	33,6	17,9
2023	36 452	74 762	366 158	1 203 544,1	2 671 998,0	39,6	17,9
2024	38 194	105 201	466 127	1 647 189,6	3 122 713,4	37	19,5

Таблиця 2.2

Виконання планових показників з надходження митних платежів до державного бюджету України за 2021-2024 рр. [33]

Роки	Уточнений річний план, млн. грн.			Виконання уточненого річного плану %		
	Мито	Акциз	ПДВ	Мито	Акциз	ПДВ
2021	34 343	64 867	370 886	107,31	122,70	102,65
2022	35 680	75 995	429 193	65,39	54,81	58,96
2023	34 250	79 874	394 992	106,43	93,60	92,70
2024	48 292	103 341	506 110	79,09	101,8	92,1

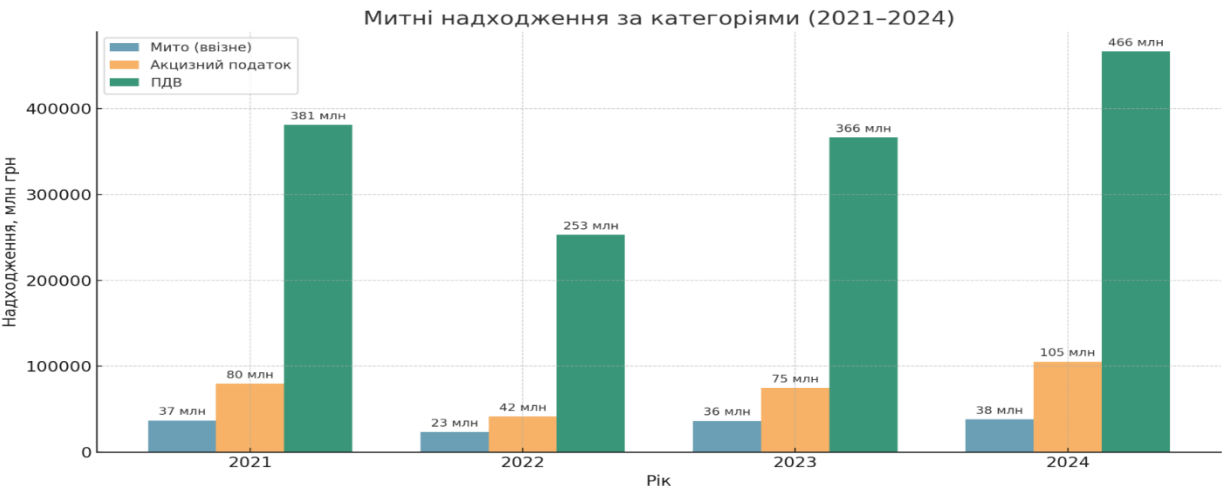


Рис. 2.1. Динаміка надходження митних платежів до державного бюджету України за 2021-2024 роки, млн. грн



Рис. 2.2 Динаміка уточнених показників річного плану з надходження митних платежів до державного бюджету у 2021-2024 роках, млн. грн.

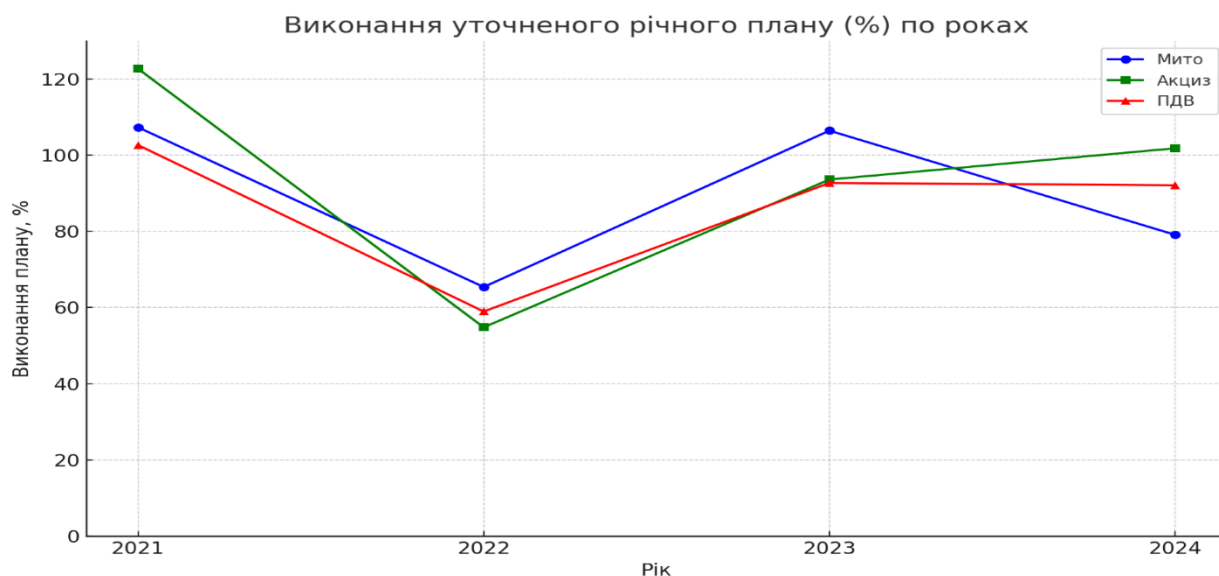


Рис. 2.3 Виконання уточненого річного плану з надходження митних платежів до державного бюджету у 2021-2024 роках, %

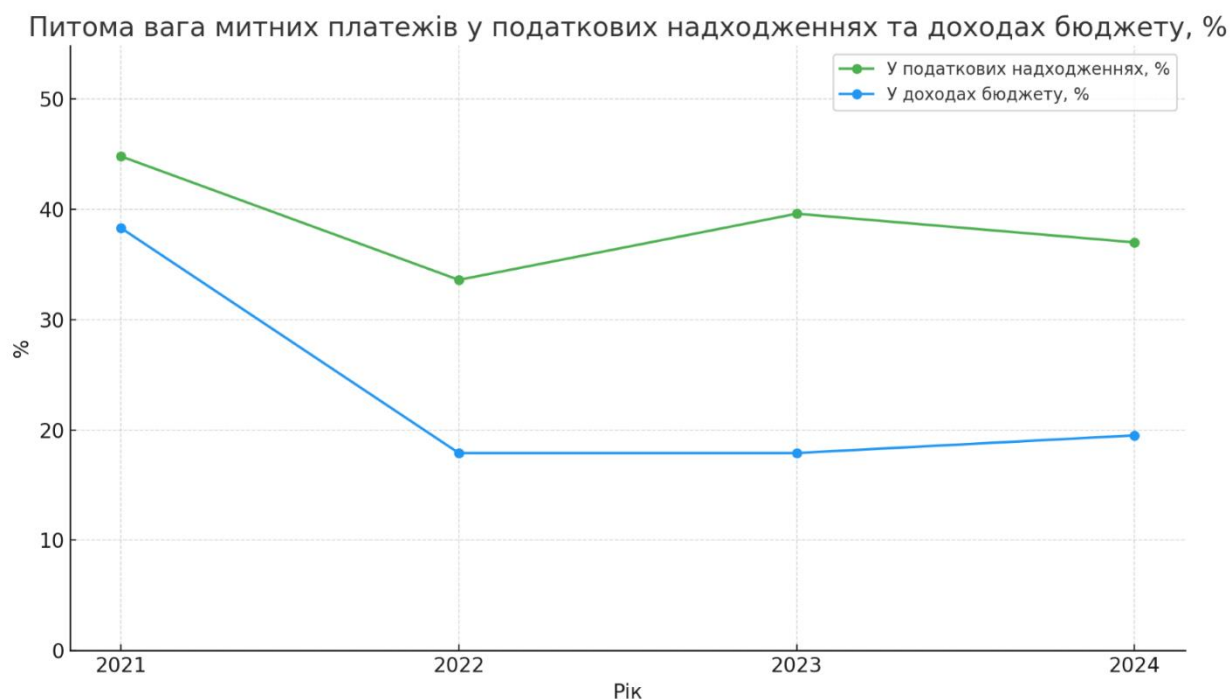


Рис. 2.4 Динаміка питомої ваги митних платежів у податкових надходженнях та доходах бюджету України за 2021-2024 роки, %

Для того, щоб знайти виконання до уточненого річного плану (на прикладі ПДВ за 2024 рік), потрібно суму надходжень до бюджету (466 127 млн. грн)

поділити на суму річного плану (506 110 млн. грн.) і отриманий результат помножити на 100%:

$$\text{Річний план} = \left(\frac{466\,127}{506\,110} \right) \cdot 100\% = 92,1\%$$

Щоб знайти питому вагу у податкових надходженнях та доходах бюджету, потрібно:

$$\text{Питома Вага п. н.} = \left(\frac{М + А + ПДВ}{ПН} \right) \cdot 100\% = \left(\frac{36,9 + 79,6 + 380,7}{1107,9} \right) \cdot 100\% = 44,8\%$$

$$\text{Питома Вага д. б.} = \left(\frac{М + А + ПДВ}{ВД} \right) \cdot 100\% = \left(\frac{36,9 + 79,6 + 380,7}{1297,9} \right) \cdot 100\% = 38,3\%$$

Аналізуючи дані з таблиць 2.1 та 2.2, у 2021 році спостерігалось поступове зростання надходжень за всіма видами митних платежів, особливо за рахунок акцизного податку. Однак уже в 2022 році зафіксовано суттєве скорочення цих надходжень, що супроводжувалося недовиконанням уточненого річного плану приблизно на 50% порівняно з попереднім роком. Це можна пояснити наслідками воєнного стану, а також запровадженням пільгових та спрощених умов імпорту товарів на митну територію України.

Зважаючи на зміни у нормативно-правовій базі, із середини 2023 року передбачено поступове скасування більшості податкових та митних пільг, запроваджених у період воєнного часу, що має повернути систему митного регулювання до довоєнного формату. Таким чином, відбулося зростання надходжень митних платежів до бюджету у 2023 році, що сприяло частковій компенсації втрат 2022 року.

У 2024 році відбулося зростання надходжень митних платежів до бюджету, але при річному плані мита у розмірі 48,3 млрд грн, до бюджету надійшло лише 38,2 млрд грн. (79,09%).

Особливо важливо звернути увагу на частку митних платежів у податкових надходженнях і загальних доходах бюджету. Зменшення цього показника у 2022 році є очевидним результатом кризової ситуації, однак уже з 2023 року частка митних платежів зростає, що демонструє ефективність фіскальної політики. Це

також говорить про певну переорієнтацію держави на внутрішні ресурси і відновлення контролю над зовнішньоторговельними потоками.

Водночас для підвищення ефективності адміністрування митних платежів необхідно здійснити заходи щодо удосконалення митного законодавства та оптимізації механізмів контролю, що дозволить посилити прозорість і ефективність митної політики держави.

У ході проведеного дослідження було встановлено, що державний бюджет є ключовим фінансовим документом країни, у якому визначено основні джерела доходів і напрями видатків. Важливу роль у формуванні бюджетних надходжень відіграють податкові платежі, зокрема митні збори. Митні платежі виступають не лише інструментом регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а й одним із суттєвих джерел наповнення бюджету, що зазнало значних трансформацій у період дії воєнного стану.

Аналіз динаміки надходжень митних платежів до бюджету за останні чотири роки свідчить про їхнє істотне скорочення у період воєнних дій, а також про недовиконання уточнених планових показників щодо їхнього збору. Для стабілізації ситуації та збільшення надходжень до бюджету, було розроблено та впроваджено комплекс заходів. Основними напрямами цих змін стали скасування більшості податкових і митних пільг, запроваджених у перші місяці повномасштабної агресії росії, а також підвищення ставок митних зборів на окремі категорії імпортованих товарів.

Зазначені заходи спрямовані на відновлення рівня надходжень митних платежів до державного бюджету, а також на створення основи для їхнього стабільного зростання в довгостроковій перспективі.

Таблиця 2.3

Структура доходів державного бюджету з виділенням частки митних платежів,
2021-2024 роки (млн. грн. / %) [33]

Роки	Податкові надходження (без урахування частки митних платежів)	Неподаткові надходження	Доходи від операцій з капіталу	Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	Цільові фонди	Офіційні трансфери	Митні платежі (ПДВ з імпорту + Акциз з імпорту + ввізне мито)	Усього доходів
2021	609 928,9	175 358,0	328,7	1 289,8	209,4	12 576,1	497 162	1 296 852,9
	47,03	13,52	0,03	0,10	0,02	0,97	38,33	100
2022	631 727,6	346 327,7	611,0	481 090,7	136,2	9 465,6	318 036,8	1 787 395,6
	35,34	19,38	0,03	26,92	0,01	0,53	17,79	100
2023	726 171,4	991 601,7	100,3	433 404,5	432,1	42 915,3	477 372,7	2 671 998,0
	27,18	37,11	0,00	16,22	0,02	1,61	17,86	100
2024	1 037 667,1	974 398,5	183,9	473 945,2	473,9	26 522,3	609 522,5	3 122 713,4
	33,22	31,20	0,01	15,18	0,02	0,85	19,52	100

Структура доходів державного бюджету з виділенням частки митних платежів у 2021 році, %

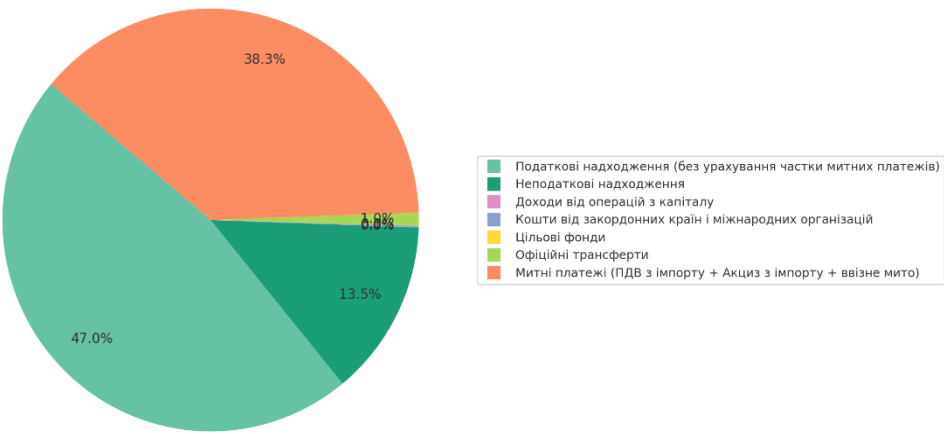


Рис. 2.5 Структура доходів державного бюджету за 2021 рік, %

Структура доходів державного бюджету з виділенням частки митних платежів у 2024 році, %

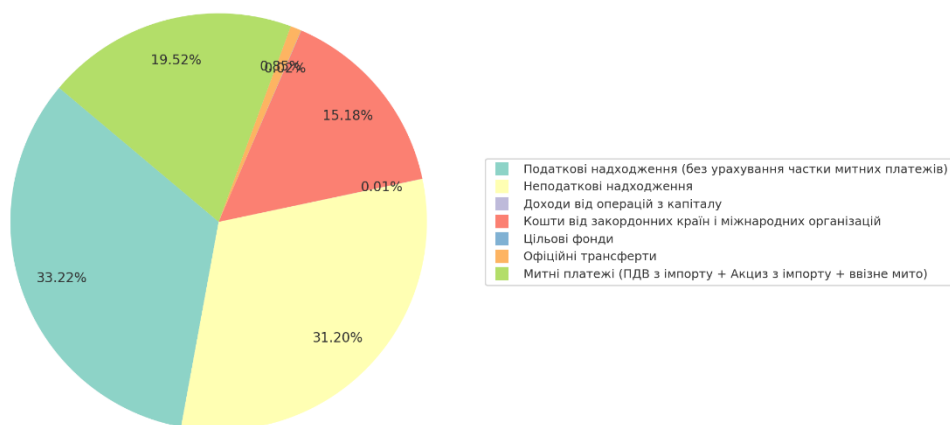


Рис. 2.6 Структура доходів державного бюджету за 2024 рік, %

У 2021 році загальний обсяг доходів державного бюджету становив 1 296,9 млрд. грн, з яких податкові надходження були основним джерелом - 1 107,1 млрд. грн (85,4% загального обсягу доходів). Неподаткові надходження складали 175,4 млрд. грн, що свідчить про помірну диверсифікацію джерел фінансування. Митні платежі (сума ПДВ з імпорту, акцизів з імпорту та ввізного мита) становили 497,2 млрд. грн. Це свідчить про вагому роль зовнішньоекономічної діяльності у формуванні доходів бюджету. Порівняно невеликими були надходження від міжнародних організацій (1,3 млрд. грн) та офіційні трансферти (12,6 млрд. грн), що демонструє тодішню фіскальну самодостатність.

2022 рік ознаменувався різким зрушенням у структурі доходів бюджету, обумовленим початком повномасштабної війни. Загальні доходи збільшилися до 1 787,4 млрд. грн, однак співвідношення джерел значно змінилося. Податкові надходження скоротилися до 949,8 млрд. грн - це майже на 14% менше, ніж у 2021 році. Натомість відбулося стрімке зростання зовнішньої підтримки: коштів від міжнародних організацій надійшло 481,1 млрд. грн, що становило понад чверть усіх доходів. Це безпрецедентна для України залежність від зовнішнього фінансування, що стала вимушеною відповіддю на економічні втрати від війни. Митні платежі також зазнали скорочення до 318,0 млрд. грн, тобто їх частка у структурі доходів зменшилась. Така динаміка пояснюється обмеженнями в

імпорту, зменшенням обсягів торгівлі, а також введенням низки податкових пільг на період воєнного стану.

У 2023 році державний бюджет отримав 2 672,0 млрд. грн доходів, з яких податкові надходження зросли до 1 203,5 млрд. грн. Неподаткові надходження майже потроїлись до 991,6 млрд. грн, що, вочевидь, пов'язано з консолідацією різних джерел доходів, включаючи доходи від НБУ, а також прибутки держпідприємств. Митні платежі відновилися до 477,4 млрд. грн, що становило 17,9% від загальних доходів бюджету. Попри зростання в абсолютних цифрах, їх частка залишалась нижчою за довоєнний рівень, що підтверджує продовження дії пільгового митного режиму на окремі категорії товарів, а також збереження воєнної логістичної нестабільності. Кошти від міжнародних організацій залишались високими - 433,4 млрд. грн, а офіційні трансферти зросли майже у чотири рази порівняно з 2022 роком до 42,9 млрд грн. Це свідчить про сталість міжнародної підтримки у забезпеченні функціонування державного сектору.

У 2024 році зафіксовано рекордний рівень доходів - 3 122,7 млрд грн. Податкові надходження сягнули 1 647,2 млрд грн, що свідчить про зміцнення податкової бази, детінізацію економіки та, ймовірно, активізацію роботи контролюючих органів. Митні платежі зросли до 609,5 млрд грн, що є найвищим показником за весь аналізований період, що свідчить про поступове повернення митної сфери до довоєнного рівня ефективності. Зростання імпорту, скасування окремих пільг і вдосконалення адміністрування митних процедур стали ключовими чинниками цього зростання. Водночас суттєвими залишаються кошти від міжнародних організацій - 473,9 млрд грн, а також неподаткові надходження - 974,4 млрд грн. Таким чином, структура доходів демонструє поєднання власних джерел із зовнішньою підтримкою, що дозволяє забезпечувати фінансування пріоритетних напрямів.

Таблиця 2.4

Структура податкових надходжень державного бюджету України 2021-2024 роки (млн. грн. / %) [33]

Роки	ПДФО	Податок на прибуток підприємств	ПДВ з вітчизняних товарів	ПДВ з імпортованих товарів	Акцизний податок з імпорту	Рентна плата	Мито	Інші види податкових надходжень	Усього
2021	137 555,2	147 751,7	155 774,8	380 714,4	79 592,8	80 749,4	36 854,8	88 097,8	1 107 090,9
	12,43	13,35	14,07	34,39	7,19	7,30	3,33	7,96	100
2022	148 427,3	117 049,9	213 948	253 052	41 653,8	85 365	23 331	66 937,4	949 764,4
	15,63	12,32	22,53	26,64	4,39	8,99	2,46	7,05	100
2023	206 944,8	143 837,1	214 639,3	366 158	74 762,7	60 327,7	36 452	100 423,1	1 203 544,1
	17,19	11,95	17,83	30,42	6,21	5,01	3,03	8,34	100
2024	326 094,9	271 137,4	268 327,9	466 127,5	105 201	52 430,5	38 194	119 676,4	1 647 189,6
	19,80	16,46	16,29	28,30	6,39	3,18	2,32	7,27	100

Структура податкових надходжень державного бюджету України за 2021 рік (%)

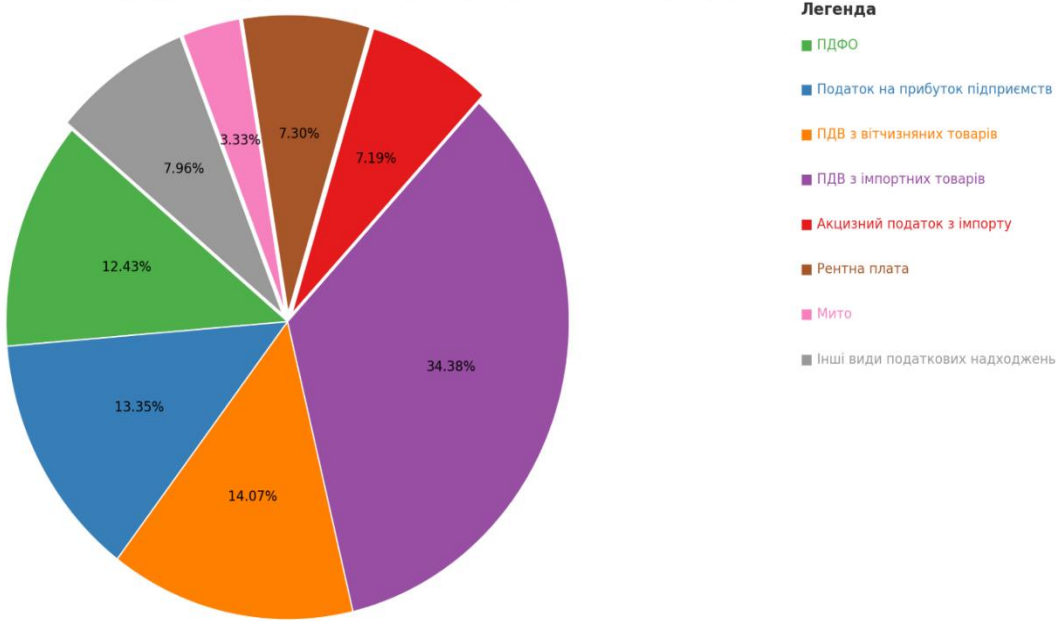


Рис. 2.7 Структура податкових надходжень державного бюджету України за 2021 рік, %

Структура податкових надходжень державного бюджету України за 2024 рік, %

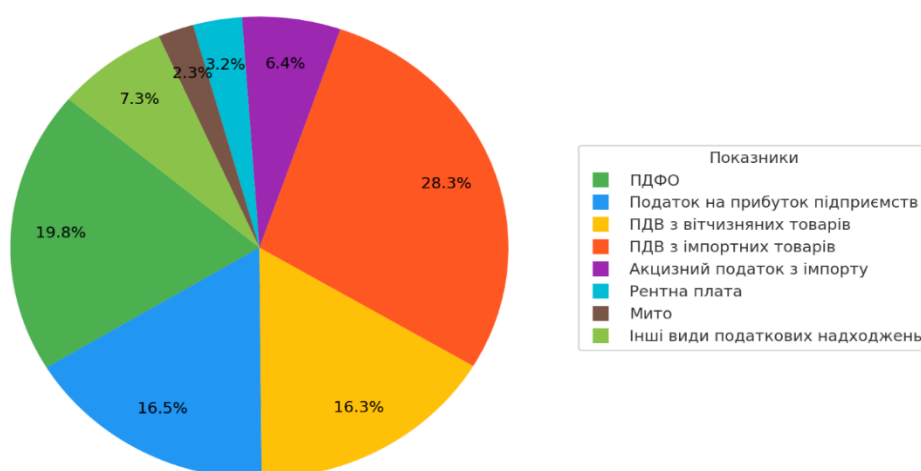


Рис. 2.8 Структура податкових надходжень державного бюджету України за 2024 рік, %

У 2021 році податкові надходження демонстрували відносно стабільну структуру. Найбільшим джерелом фіскальних надходжень залишався податок на додану вартість з імпортованих товарів - 380,7 млрд. грн, що становило понад третину усіх податкових надходжень, наведеної в таблиці. Це свідчить про велику залежність українського бюджету від імпорту товарів. ПДВ з вітчизняних товарів також має значну частку - 155,8 млрд. грн, що підтверджує роль внутрішнього споживання в формуванні податкової бази. Податок на прибуток підприємств становив 147,8 млрд. грн, а податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) 137,6 млрд. грн. Порівняно з іншими джерелами, ці надходження були стабільними та свідчили про відновлення ділової активності після спаду, спричиненого пандемією COVID-19. Акцизний податок з імпорту склав 79,6 млрд. грн, що є досить вагомим показником. Рентна плата (80,7 млрд. грн) та мито (36,9 млрд. грн) мали другорядне, але все ж важливе фіскальне значення.

У 2022 році податкові надходження зазнали значного скорочення через початок повномасштабної війни. ПДВ з імпортованих товарів скоротився до 253,1 млрд. грн (порівняно з 380,7 млрд. грн у 2021), що свідчить про падіння обсягів зовнішньої торгівлі. Податок на прибуток підприємств зменшився до 117,0 млрд.

грн, що можна пояснити суттєвим зниженням прибутковості бізнесу через бойові дії, логістичні проблеми та часткову втрату ринків. Акцизний податок з імпорту впав до 41,7 млрд. грн., що також є наслідком загального скорочення імпорту. Натомість ПДФО зріс до 148,4 млрд. грн, ймовірно, через військову мобілізацію та стабільні виплати з боку держави в умовах воєнного стану. Рентна плата дещо зросла до 85,4 млрд. грн, що може свідчити про посилення фіскального контролю. Суттєве зниження митних надходжень до 23,3 млрд. грн вказує на спрощення митного режиму для імпорту товарів військового та гуманітарного призначення.

2023 рік позначився поступовим відновленням податкових надходжень. ПДВ з імпортних товарів зріс до 366,2 млрд. грн, наближаючись до показника 2021 року. Це свідчить про часткове відновлення імпортних потоків. ПДФО суттєво зріс до 206,9 млрд. грн, що, зокрема, пояснюється як підвищенням заробітних плат у державному секторі, так і стабілізацією ринку праці. Податок на прибуток підприємств зріс до 143,8 млрд. грн, демонструючи поступове повернення бізнесу до рентабельності. Акцизний податок з імпорту зріс до 74,8 млрд. грн, що може бути результатом зменшення пільг та збільшення обсягів імпорту підакцизних товарів. Мито повернулося на рівень довоєнного періоду - 36,5 млрд. грн, що також вказує на збільшення товарообігу. Водночас, рентна плата зменшилась до 60,3 млрд. грн, що може бути пов'язано як із вичерпанням запасів, так і з тимчасовою втратою контролю над окремими родовищами на окупованих територіях.

2024 рік став рекордним за обсягами податкових надходжень за всіма основними статтями. ПДФО досяг 326,1 млрд. грн, що є найвищим показником за аналізований період. Це може бути пов'язано із підвищенням податкової дисципліни, детінізацією заробітної плати та зростанням кількості працевлаштованих у державному секторі. Податок на прибуток підприємств різко зріс до 271,1 млрд. грн, що вказує на відновлення прибутковості підприємств та, ймовірно, податкову реформу з посиленням контролю. ПДВ з вітчизняних товарів сягнув 268,3 млрд. грн, а ПДВ з імпортних товарів 466,1

млрд грн. Такі показники демонструють як активізацію внутрішнього ринку, так і зовнішньоекономічної діяльності. Акцизний податок з імпорту зріс до 105,2 млрд. грн, що може бути наслідком як підвищення ставок, так і зростання споживання підакцизних товарів. Мито становило 38,2 млрд. грн, тобто досягло найвищого рівня за 4 роки. Лише рентна плата демонструвала зниження до 52,4 млрд. грн, ймовірно, через зміни у правовому регулюванні або скорочення обсягів видобутку.

Таблиця 2.5

Структура митних платежів у 2021-2024 роки, %

Роки	ПДВ з імпорту	Акциз з імпорту	Ввізне мито	Усього
2021	76,6	16	7,4	100
2022	79,6	13,1	7,3	100
2023	76,7	15,7	7,6	100
2024	76,4	17,3	6,3	100

Структура митних платежів у % від загальної суми митних платежів у 2021 році, %

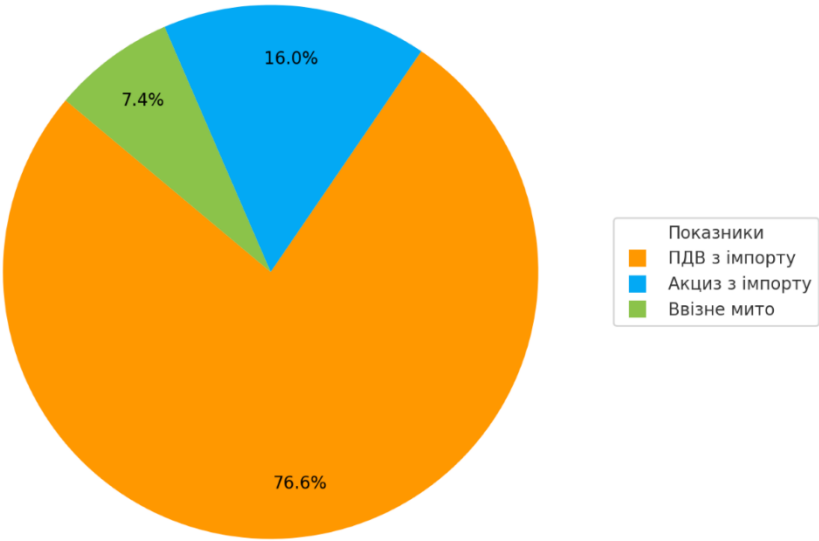


Рис. 2.9 Структура митних платежів у 2021 році, %

Структура митних платежів у % від загальної суми митних платежів у 2024 році

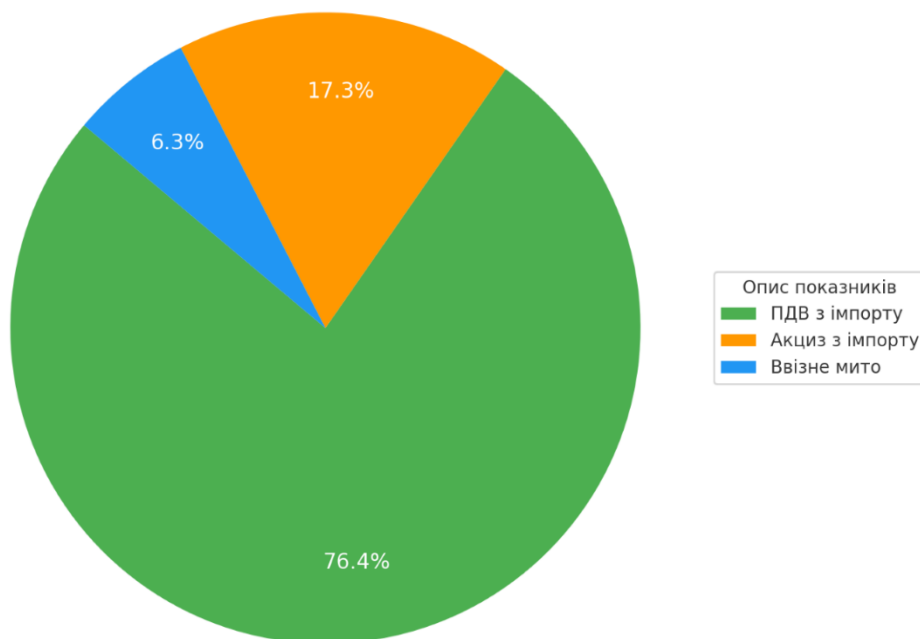


Рис. 2.10 Структура митних платежів у 2024 році, %

У 2021 році основним джерелом митних надходжень був ПДВ з імпорту, частка якого склала 76,6%. Це типовий показник для мирного періоду з відносно стабільною зовнішньоторговельною активністю. Акцизний податок з імпорту становив 16%, що відображає значну частку підакцизних товарів у структурі імпортних потоків, зокрема нафтопродуктів, тютюну та алкогольної продукції. Ввізне мито займало 7,4%, що є звичним для режиму вільної торгівлі з ЄС, який передбачає поступову лібералізацію тарифів.

2022 рік став критичним у контексті функціонування митної системи через початок повномасштабної війни. Частка ПДВ з імпорту зросла до 79,6%, що може бути пов'язано зі зміною структури імпорту - переважанням товарів широкого вжитку, техніки, продуктів харчування, які не підпадають під акцизне оподаткування, але обкладаються ПДВ. Це свідчить про те, що навіть в умовах скорочення загального імпорту, держава зберігала основне джерело митних доходів. Водночас частка акцизного податку зменшилася до 13,1%, що відображає скорочення ввезення підакцизних товарів або надання пільг на них, зокрема щодо паливно-енергетичних ресурсів. Ввізне мито знизилося до 7,3%,

що також може бути пов'язано із запровадженням нульової ставки на окремі групи товарів для забезпечення гуманітарних потреб, оборони та критичного імпорту.

У 2023 році структура митних платежів поступово повертається до довоєнних пропорцій. ПДВ з імпорту займає 76,7%, що майже відповідає рівню 2021 року. Це свідчить про стабілізацію імпорту, зменшення податкових пільг і поживлення споживчого попиту. Акцизний податок з імпорту зріс до 15,7%, що може вказувати на відновлення ввезення підакцизної продукції, наприклад: транспортних засобів та енергоносіїв. Ввізне мито також трохи підвищилося до 7,6%, ймовірно, через зменшення дії пільг і початок поступового відновлення тарифного навантаження.

У 2024 році відбулися помітні зрушення у структурі митних платежів. Хоча ПДВ з імпорту залишився на стабільному рівні 76,5%, зросла частка акцизного податку до 17,3%, що є найвищим показником за досліджуваний період. Це може свідчити про активне ввезення підакцизних товарів, зокрема пального та автомобілів, у зв'язку із зростанням мобільності населення, військовими закупівлями, а також стабілізацією валютного ринку. Частка ввізного мита, навпаки, зменшилася до 6,3%. Така тенденція пояснюється збереженням пільгових режимів торгівлі, зокрема в межах Угоди про асоціацію з ЄС, а також стратегічною метою держави - не обтяжувати імпорт додатковими бар'єрами у воєнний час.

2.2 Оцінка ефективності митного адміністрування

Процес податкового адміністрування є складним і динамічним механізмом, що безпосередньо впливає на ефективність реалізації державної податкової політики. Його якісне функціонування відображає рівень організації роботи Державної фіскальної служби України, яка використовує встановлені законодавством інструменти для здійснення митного й податкового контролю. Варто підкреслити, що адміністрування податків є специфічною формою

діяльності у сфері фінансів, що формується на основі потреб державної фінансової стратегії.

У вузькому значенні податкове адміністрування можна визначити як систему організаційних і управлінських заходів, спрямованих на координацію діяльності щодо справляння податків та впливу на поведінку платників з метою дотримання податкового законодавства. [34]

Держава, виконуючи функції регулятора економіки, активно застосовує інструменти митного регулювання для стимулювання інноваційних процесів, залучення інвестицій та сприяння структурній модернізації економіки відповідно до національних пріоритетів розвитку.

Механізм податкового адміністрування виконує ключову роль у забезпеченні результативності функціонування податкової системи загалом. Це проявляється у повному та своєчасному надходженні податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів. Таким чином, оподаткування є фундаментальним і об'єктивно необхідним елементом фінансової системи будь-якої держави, забезпечуючи основну частину доходів державного і місцевих бюджетів.

Отже, адміністрування митних платежів, яке здійснюється підрозділами Державної митної служби України, є ключовим елементом у системі наповнення державного бюджету. Його головною метою є своєчасне та повне забезпечення надходжень митних зборів до бюджету країни. Усі дії, що виконуються в межах цього процесу, повинні бути спрямовані не лише на зміцнення дохідної частини бюджету, а й на запобігання митним правопорушенням і створення сприятливого середовища для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які займаються експортом та імпортом. Роль адміністрування митних платежів є визначальною з точки зору їх внеску у податкові надходження та загальні доходи державного бюджету України.

Таблиця 2.6.

Оподаткований імпорт України та податкове навантаження 2021-2024 років,
млрд. дол. США [35]

Рік	Сума митних платежів	Оподаткований імпорт	Податкове навантаження, %
2021	18,3	67,8	27
2022	8,7	43,8	20
2023	12,6	52,6	23
2024	14,5	57,4	25

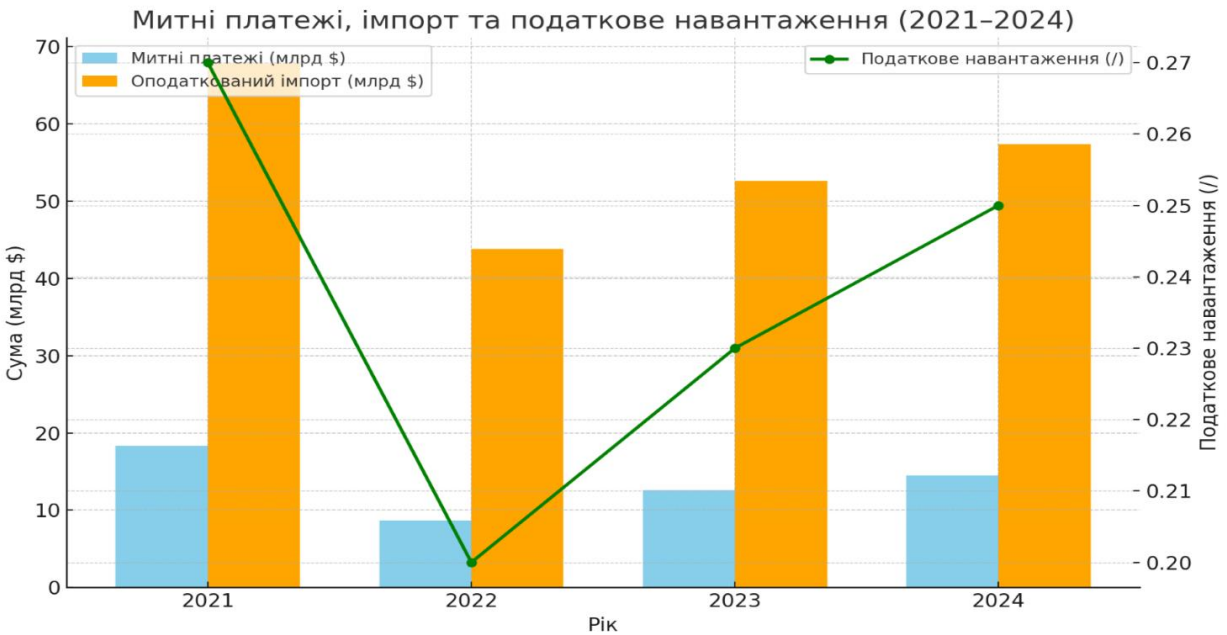


Рис. 2.11 Оподаткований імпорт України та податкове навантаження 2021-2024 років

Курс дол. США за 2021 – 2024 роки був наступний: 2021 – 27,2 грн; 2022 – 36,6 грн; 2023 – 37,9 грн; 2024 – 42,04 грн.

$$\text{Сума мит. плат.} = \frac{36,9 + 79,6 + 380,7}{27,2} = 18,3 \text{ млрд. дол. США}$$

$$\text{Под. нав.} = \left(\frac{18,3}{67,8} \right) \cdot 100\% = 27 \%$$

2021 рік характеризується найвищим рівнем митних надходжень - 18,3 млрд дол. США, що відповідає 27% податкового навантаження. Такий високий рівень є результатом стабільної макроекономічної ситуації, активного

товарообігу з країнами ЄС та іншими партнерами, а також більшого обсягу ввезення високовартісної продукції.

2022 рік приніс суттєве зниження - до 8,7 млрд дол. США, що є прямим наслідком початку повномасштабної війни: падіння імпорту, порушення логістичних ланцюгів, запровадження пільг (зокрема тимчасове звільнення від ПДВ та мит для окремих категорій імпорту), а також зниження купівельної спроможності.

2023 рік демонструє поступове відновлення - 12,6 млрд дол. США, що свідчить про адаптацію економіки до нових умов, зростання обсягів споживання, а також відновлення повноцінної діяльності митниці з посиленням контролем.

2024 рік - продовження позитивної динаміки: 14,5 млрд дол. США, з одночасним зростанням податкового навантаження до 25%. Це може бути свідченням відновлення частки імпорту товарів із високою митною вартістю, а також підвищення ефективності адміністрування.

У лютому 2024 року завдяки митному оформленню зовнішньоекономічних операцій, здійснених українськими підприємствами та громадянами, митниця забезпечила надходження 39,8 мільярда гривень митних та інших податкових платежів до державного бюджету.

Порівняно з аналогічним періодом 2023 року, обсяг податкових надходжень від міжнародної торгівлі зріс на 6,4 мільярда гривень. Від початку 2024 року сукупна сума перерахованих митних платежів перевищила 87,1 мільярда гривень.

Часткове відновлення роботи пунктів пропуску на українсько-польському кордоні в січні та на старті лютого позитивно вплинуло на імпортну активність, що сприяло зростанню податкових надходжень. Однак повторне блокування польськими фермерами кордону в лютому знову створило серйозні перешкоди для здійснення зовнішньоекономічної діяльності, що призвело до підвищення ризиків недовиконання доходів бюджету з митних платежів. Ці обмеження стали ключовим чинником зниження темпів імпорту в Україну: у порівнянні з січнем 2024 року фізичні обсяги ввезення майже не зросли. Втрати бюджету через

блокування на українсько-польському кордоні оцінюються в 7,7 мільярда гривень.

Серед додаткових причин скорочення митних надходжень у лютому 2024 року варто відзначити:

1. Розширення пільг при ввезенні продукції військового призначення (+2,7 млрд грн) та електромобілів (+0,5 млрд грн);
2. невідповідність середнього офіційного курсу долара США бюджетному, що призвело до втрат на суму близько 2,9 млрд грн;
3. зниження вартості окремих нафтопродуктів (зокрема, бензину, дизельного палива, нафтових газів і добрив), що спричинило недоотримання ПДВ на суму майже 1,8 млрд грн.

Водночас, у лютому 2024 року, порівняно з тим же періодом попереднього року, зафіксовано значне зростання митних надходжень при імпорті наступних категорій товарів:

- 1) Бензин і дизельне паливо - 3 635 млн грн;
- 2) легкові автомобілі - 1 381 млн грн;
- 3) кам'яне вугілля - 339 млн грн;
- 4) вантажні автомобілі - 218 млн грн;
- 5) лікарські препарати - 192 млн грн;
- 6) мінеральні добрива з трьома поживними елементами (азот, фосфор, калій) - 142 млн грн;
- 7) феросплави - 120 млн грн;
- 8) розподільні щити, панелі та пульти - 110 млн грн;
- 9) кокс, напівкокс та ретортне вугілля - 109 млн грн.

У період з 2021 по 2024 роки спостерігається зростання кількості виявлених порушень митного законодавства. Зокрема, у 2024 році митницями Держмитслужби виявлено 9 409 порушень митних правил на суму 18 млрд грн, що вдвічі більше порівняно з 2023 роком.

Таблиця 2.7

Статистика виявлених порушень митних правил у період 2021-2024 років [36]

Показник	2021	2022	2023	2024
Кількість виявлених митних порушень	28 000	11 098	11 935	9 409
Загальна сума виявлених порушень (млрд. грн)	2,8	2,9	8,9	18
Сума вилучених предметів правопорушень (млн. грн.)	941	697,5	938	567
Сума накладених стягнень судами (млрд. грн.)	1,7	1,8	2	3,8
Сума штрафів, накладених митницями (млн. грн.)	490	770	110	86
Кількість справ переданих до суду	5 142	5 721	6 912	5 306

2021 рік став піковим за кількістю виявлених порушень митних правил, понад 28 тисяч випадків. Це найвищий показник за весь розглянутий період, що може свідчити як про зростання активності контролюючих органів, так і про масштабні схеми порушення митного режиму, характерні для посткарантинного періоду. Загальна сума виявлених порушень становила 2,8 млрд грн, а сума вилучених предметів 941 млн. грн. При цьому, судові органи винесли стягнень на 1,7 млрд. грн, а митниці наклали штрафів на 490 млн. грн. До суду було передано 5 142 справи, що засвідчує активне правове реагування на виявлені факти порушень.

У 2022 році кількість зафіксованих порушень скоротилася майже втричі до 11 098 випадків. Зниження може бути зумовлено повномасштабною війною, обмеженням руху товарів через кордон, зосередженням митної системи на критичних напрямках імпорту та специфічними умовами воєнного стану. Попри зменшення кількості справ, загальна сума порушень дещо зросла, до 2,9 млрд. грн. Судові стягнення залишалися на рівні попереднього року (1,8 млрд. грн), однак митниці активізували адміністративну діяльність: було накладено штрафів на 770 млн. грн, яке являється найбільшим за весь період. Це може свідчити про зміщення акценту з кількісного на фінансово-результативний контроль. До суду передано 5 721 справу.

2023 рік ознаменувався стабілізацією та зростанням ефективності викриття великих порушень. Кількість виявлених випадків зросла до 11 935, однак загальна сума виявлених порушень зросла більш ніж утричі, до 8,9 млрд. грн. Це свідчить про виявлення системних та масштабних схем контрабанди або незаконного переміщення товарів. При цьому вартість вилучених предметів майже не змінилася (938 млн. грн), що може означати зосередження уваги на грошових порушеннях, а не лише на фізичних обсягах товарів. Судові стягнення сягнули 2 млрд. грн, водночас митниці наклали значно менше штрафів, лише на 110 млн. грн, що може свідчити про переорієнтацію на судове врегулювання. До суду передано 6 912 справ, найбільше за розглянутий період.

У 2024 році спостерігається новий вектор: кількість порушень зменшилася до 9 409, однак сумарний обсяг викритих правопорушень досяг рекордного рівня на сумму 18 млрд. грн. Це вказує на значне зростання “вартості” одного порушення, що ймовірно є результатом виявлення крупних контрабандних схем. Сума вилучених предметів скоротилася до 567 млн. грн, що може бути зумовлено зменшенням обсягів фізичного переміщення товарів або їх переміщенням у “віртуальній” формі шляхом заниження митної вартості. Стягнення судами майже вдвічі перевищили попередній рік і сягнули 3,8 млрд. грн, підтверджуючи зростання ефективності юридичного супроводу. Водночас сума штрафів, накладених митницями, зменшилася до 86 млн. грн, а до суду було передано 5 306 справ.

Основними видами порушень митного законодавства є:

1. Недекларування товарів: переміщення товарів через митний кордон без належного декларування.
2. Приховування від митного контролю: використання схованок, фальсифікація документів для уникнення митного контролю.
3. Порушення митних режимів: недотримання умов транзиту, реекспорту, тимчасового ввезення тощо.
4. Контрабанда підакцизних товарів: незаконне переміщення тютюнових, алкогольних виробів, пального.

Нижче будуть наведені приклади, коли митні органи демонстрували активну роботу боротьби з контрабандою:

- 1) Львівська митниця: у 2024 році виявлено 1651 справу про порушення митних правил на суму 220,4 млн грн, з яких 81% стосуються переміщення товарів із приховуванням від митного контролю. [37]
- 2) Харківська митниця: за 11 місяців 2024 року зафіксовано 62 порушення на суму 25 млн грн, серед яких найпоширенішими є приховування товарів від митного контролю та неправомірне зменшення митних платежів. [38]
- 3) Закарпатська митниця: за 10 місяців 2024 року виявлено 738 протоколів про порушення митних правил на загальну суму 165,7 млн грн, зокрема, спроби переміщення товарів за підробленими документами та ухилення від сплати митних платежів. [39]

Але, хоча митні органи роблять все можливе для протидії контрабанди, іноді працівники митних органів порушують митне законодавство для власної вигоди. Нижче будуть наведені деякі резонансні приклади порушення митного законодавства працівниками митниці в Україні:

1. У 2023-2024 роках правоохоронці неодноразово фіксували випадки участі митників у схемах з переміщенням тютюнових виробів до ЄС. Наприклад: на Закарпатті митники сприяли вивезенню великої партії сигарет, які не були задекларовані. За попередніми оцінками, вартість партії складала понад 20 млн грн. Посадовці отримували винагороду за “прикриття” контрабанди та невнесення товарів до баз даних. [40]
2. У 2022 році в Одеській області СБУ викрила злочинну групу з митників і брокерів, які за гроші пропускали автомобілі без належного оформлення. Хабарі становили від 500 до 2 000 доларів за один автомобіль. Ці схеми дозволяли уникати сплати митних платежів. [41]
3. У 2021 році працівники Київської митниці були викриті в оформленні фіктивного імпорту товарів. Занижувалася митна вартість, використовувалися підроблені документи, що призводило до втрат

бюджету у розмірі понад 100 млн грн. За даними ДБР, митники діяли у змові з підприємцями. [42]

4. У 2023 році в пункті пропуску на Львівщині було викрито митників, які сприяли незаконному ввозу електронної техніки та гаджетів. Схема передбачала внесення неправдивих даних у декларації та пропуск товару під виглядом особистих речей. За цим стояли організовані групи, а хабарі передавалися готівкою або через “кур'єрів”. [43]
5. Після початку повномасштабної війни, митники деяких прикордонних пунктів зловживали службовим становищем, вимагаючи плату за прискорене оформлення гуманітарного вантажу, що порушує законодавство і міжнародні гуманітарні норми. Подібні випадки фіксувалися на Волинській і Чернівецькій митницях. [44]



Рис. 2.12 Обсяги контрабандної продукції ввезеної в України у 2013-2021 роках, млрд. дол. США

Графік у верхньому лівому куті демонструє поступове зростання обсягів ввезеної контрабанди в Україну за період 2013-2021 років. У 2013 році обсяг контрабандної продукції склав 15 319 млрд. дол. США, після чого

спостерігається спад у 2014-2016 роках (найменший показник був у 2016 році і склав 8 642 млрд. дол. США). Починаючи з 2017 року фіксується стабільне зростання: 13 471 млрд. у 2019 році, 15 401 млрд. у 2020 та прогнозоване 17 230 млрд. у 2021 році. Така динаміка свідчить про посилення нелегального імпорту на тлі економічних та політичних змін у державі.

Діаграма в правій частині зображення відображає структуру контрабанди за видами продукції у 2018 році. Найбільшу частку займають обладнання та електроніка: 21,4%. Найменшу частину займають камінь і скло, які становлять 1%.

На нижній лівій діаграмі наведено країни, з яких найбільше походить контрабандна продукція. Лідирує Польща, з обсягом майже \$1,8 млрд, що узгоджується з глобальними тенденціями щодо дешевих товарів масового споживання. Далі йдуть росія, Німеччина, Угорщина, Китай та Чехія.

2.3 Аналіз впливу митного оподаткування на діяльність підприємства

Сучасна система оподаткування являє собою організовану сукупність податкових надходжень і обов'язкових зборів, що справляються відповідно до встановлених законодавством процедур до державного і місцевих бюджетів, а також до спеціалізованих цільових фондів. Світова практика розвинених економік демонструє, що податкова політика, запроваджена у тій чи іншій країні, справляє суттєвий вплив на економічну ситуацію як на макрорівні, так і в межах функціонування окремих суб'єктів господарювання. Одним із ключових зовнішніх чинників, який істотно позначається на функціонуванні підприємств, є рівень податкового навантаження. У зв'язку з цим актуальним є всебічне дослідження податкової системи України в контексті її трансформації, зокрема з огляду на вплив окремих податків на фінансові результати діяльності підприємств, їх витрати, обсяги реалізації, прибутковість, фінансову стабільність та ефективність використання обігових коштів.

Серед податків, що мають найбільший вплив на економіку підприємств, слід виділити податок на додану вартість (ПДВ), акцизний податок та мито. Їх

наявність у структурі ціни продукції зумовлює її подорожчання, що, у свою чергу, знижує купівельну спроможність споживачів, обмежує обсяги виробництва та реалізації, сприяє накопиченню залишків нереалізованої продукції, ускладнює оборотність капіталу та підвищує виробничі витрати. Єдиний соціальний внесок також спричиняє збільшення загального обсягу витрат підприємства, що негативно позначається на формуванні прибутку та кінцевій вартості продукції. Що ж стосується податку на прибуток підприємств, то він має безпосередній зв'язок із результатами господарської діяльності, адже визначає розподіл отриманого прибутку. [45]

Розрахунок податкових зобов'язань з ПДВ здійснюється як різниця між сумою нарахованого податку за реалізовані товари чи послуги протягом звітного періоду та сумою податкового кредиту за цей же період. У випадку, якщо податковий кредит перевищує зобов'язання, підприємство має право на бюджетне відшкодування, яке фактично означає повернення частини коштів. Проте на практиці цей процес часто затягується, що призводить до заморожування частини обігових коштів на тривалий період.

Акцизний податок, як різновид непрямих податків, встановлюється на окремі категорії товарів (підакцизні товари) і входить до їхньої ціни. Дослідження механізму сплати акцизу свідчить про низку проблем, що негативно впливають на фінансове становище бізнесу. Зокрема, імпортерам доводиться сплачувати акциз під час митного оформлення продукції або при купівлі акцизних марок для алкоголю і тютюну, тоді як повернення цих коштів можливе лише після реалізації продукції, що значно ускладнює фінансове планування підприємств. Також чинне законодавство забороняє використання векселів для розрахунку з бюджетом за імпортними акцизами, що унеможливорює відтермінування сплати податку. Виробники підакцизної продукції стикаються з необхідністю авансування бюджету, оскільки нарахування акцизу відбувається за фактом відвантаження товару, що спричиняє іммобілізацію обігових коштів, особливо у разі щоденної або подекадної сплати.

Підвищення ставок акцизного податку також тягне за собою низку негативних наслідків: підвищення кінцевих цін, зниження обсягів продажів і виробництва, зростання залишків продукції на складах. Такі зміни можуть порушити баланс доходів і витрат, що істотно впливає на економічну ефективність підприємств. [46]

Загалом, непрямі податки мають складний та багатоаспектний вплив на діяльність суб'єктів господарювання. Оскільки вони включаються до ціни реалізації, то зростання податкових ставок неминуче веде до підвищення вартості продукції, що обмежує її конкурентоспроможність на ринку. Одночасно, збільшення витрат на сплату податків підвищує потребу підприємств у фінансових ресурсах, зокрема в обігових коштах. [47]

Таким чином, чинна система оподаткування України чинить подвійний тиск на підприємства: з одного боку - шляхом блокування обігових коштів, з іншого - через включення податкових платежів до структури собівартості, що знижує рентабельність продукції. У довгостроковій перспективі це може призвести до зменшення обсягів реалізації, накопичення нереалізованої продукції, звуження ринків збуту, а в окремих випадках - до припинення окремих видів господарської діяльності або навіть банкрутства підприємств.

У 2024 році митна політика України зазнала значних змін, спрямованих на адаптацію до європейських стандартів та покращення фіскальної ефективності. Згідно з даними Державної митної служби України, за 2024 рік митні органи перерахували до державного бюджету 591,7 млрд грн податків, сплачених українським бізнесом та громадянами під час митного оформлення товарів. [48]

Ці зміни включали:

1. Спрощення процедур митного оформлення;
2. Впровадження електронних сервісів для декларування товарів;
3. Підвищення ставок митних платежів на окремі групи товарів з метою захисту вітчизняного виробника.

Зміни в митному законодавстві мали як позитивні, так і негативні наслідки для підприємств. З одного боку, спрощення процедур сприяло зменшенню часу

на митне оформлення та зниженню адміністративного навантаження. З іншого боку, підвищення ставок митних платежів призвело до збільшення витрат підприємств на імпорتنі товари, що могло негативно вплинути на їхню конкурентоспроможність.

Для дослідження аналізу впливу митного оподаткування, візьмемо за основу ТОВ “АТБ-Маркет”. ТОВ “АТБ-Маркет” є однією з найбільших роздрібних торговельних мереж в Україні, що здійснює діяльність у сфері роздрібної торгівлі продуктами харчування та товарами повсякденного вжитку. Компанія має розгалужену мережу магазинів по всій території країни та активно займається імпортом товарів.

Згідно з офіційними даними, у 2024 році ТОВ “АТБ-Маркет” сплатило податків та зборів на загальну суму 10,22 млрд грн, з яких:

1. До державного бюджету: 6,52 млрд грн;
2. До місцевих бюджетів: 2,48 млрд грн;
3. До цільових фондів: 1,22 млрд грн. [49]

Серед основних чинників впливу митного оподаткування, можна зазначити:

1. Збільшення витрат на імпорتنі товари через підвищення ставок митних платежів.
2. Необхідність оптимізації логістичних маршрутів задля мінімізації витрат на доставку імпортованих товарів, які підлягають митному обкладанню.
3. Адаптація асортиментної політики: компанія змушена частково переорієнтовуватись на вітчизняних виробників або країни з якими діють пільгові умови митного обкладання (зокрема в межах угоди про ЗВТ з ЄС), що дозволяє уникати високих митних ставок.
4. Збільшення адміністративних витрат, пов'язаних з необхідністю митного декларування, дотриманням сертифікаційних вимог, оформленням відповідної документації.

Таблиця 2.8

Структура митних витрат ТОВ “АТБ-Маркет” за 2024 р. [49]

Показник	Сума, млн грн	Частка у загальних митних витратах, %	Імпортovanі товари та країни походження
Ввізне мито	1 080,5	41,2	М'ясні та рибні консерви, сухі концентрати супів та каш, кондитерські вироби, чай і т.д. Імпортovано з Польщі, країн Балтії та Туреччини
ПДВ на імпорт	1 234,8	47,1	Ті самі товари, що зазначені вище
Акцизний податок (на певні групи товарів)	154,3	5,9	Алкогольні напої, тютюнові вироби, які імпортovані з ЄС
Платежі за митне оформлення	98,6	3,8	Адміністративні витрати, що пов'язані з митним оформленням
Витрати на логістику пов'язану з митницею	54,1	2,0	Транспортні та логістичні витрати при імпорті товарів
Разом	2 622,3	100	

У 2024 році загальні витрати на митне оподаткування склали 2,62 млрд грн, що на 14,5 % більше порівняно з 2023 роком (2,29 млрд грн). Найбільшу частку витрат традиційно займає ПДВ на імпорт (понад 47 %), що пов'язано з масштабами імпортних закупівель компанії.

Збільшення витрат на імпорт прямо впливає на собівартість продукції, яка реалізується через торговельну мережу ТОВ “АТБ-Маркет”. У 2024 році маржа прибутковості знизилася на 1,2 % порівняно з попереднім роком, що частково зумовлено ростом митних платежів та вартістю товарів. Компанія змушена підвищувати роздрібні ціни на певні категорії товарів, зокрема імпортovanі продукти харчування, побутову хімію та алкогольну продукцію. Це може впливати на попит та купівельну спроможність споживачів, особливо в умовах інфляційного тиску.

АТБ активно впроваджує цифрові рішення для оптимізації логістики та митного оформлення, зокрема:

1. Електронне декларування;

2. автоматизовані системи управління поставками;
3. аналітичні системи для оцінки витрат на логістику й митницю.

Це дозволяє зменшити час простою вантажів, уникати штрафів та зменшити навантаження на персонал.

Отже, дослідивши деякі показники ТОВ “АТБ-Маркет”, можна зробити висновок, що митне оподаткування суттєво впливає на економічні показники діяльності підприємства, зокрема ТОВ “АТБ-Маркет”. Згідно з зазначених показників, у 2024 році спостерігається зростання митного навантаження, що призводить до збільшення загальних витрат підприємства, основними витратами підприємства є ПДВ на імпорт та ввізне мито. Незважаючи на це, компанія частково компенсує підвищення витрат через оптимізацію логістичних процесів та адаптацію асортименту.

Для подальшого розвитку підприємства, я можу надати такі рекомендації:

1. Продовжувати цифровізацію митних процедур для скорочення витрат і часу доставки.
2. Розширювати співпрацю з національними виробниками задля зменшення залежності від імпортованої продукції.
3. Активніше використовувати можливості в рамках режимів пільгового митного оподаткування (ЗВТ з ЄС, ЄАВТ, ГУАМ).
4. Впроваджувати систему внутрішнього моніторингу митних витрат для підвищення прозорості та ефективності фінансового планування.

Розділ 3

Шляхи вдосконалення системи митного оподаткування в Україні

3.1 Проблеми сучасного митного оподаткування в Україні

Питання адміністрування митних платежів в Україні залишається актуальним. Це обумовлено тим, що останнім часом спостерігається значне скорочення надходжень до державного бюджету від операцій, пов'язаних з експортом. Хоча Податковий і Митний кодекси України регулюють аспекти митних платежів, вони не пропонують ефективних шляхів вирішення проблем, пов'язаних із правилами їх стягнення. Встановлено, що митні платежі тісно пов'язані з формуванням дохідної частини державного бюджету, яка є ключовим елементом економічної діяльності держави, зокрема щодо доходів від митниці.

Для України важливо вдосконалювати систему митного оподаткування, яка включала б комплексну структуру митних платежів. Окрім виконання фіскальної функції, ці платежі мають економічне значення, сприяючи регулюванню експортно-імпортних операцій і гарантуванню економічної безпеки країни.

Податкове регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що приводить до виникнення митних платежів, розглядається як свідоме використання регулюючої ролі податків для досягнення соціально-економічних результатів. Воно належить до непрямих методів державного впливу на економіку, оскільки базується не на прямому примушенні суб'єктів господарювання, а на стимулюванні їхніх економічних інтересів.

До основних інструментів податкового регулювання ЗЕД належать податки, які стягуються під час переміщення товарів через митний кордон (зокрема мито, акцизний податок, податок на додану вартість), податкові пільги, ставки податків тощо. Оскільки митні податки є загальнодержавними непрямыми податками, їх стягнення здійснюється через механізми ціноутворення, що призводить до підвищення вартості імпортних товарів. Це слугує захистом вітчизняного виробництва від іноземної конкуренції.

У загальному розумінні митні платежі є різновидом податків, які відповідно до норм Податкового кодексу України чи митного законодавства підлягають сплаті у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України. Контроль за їхнім справлянням покладається на відповідні контролюючі органи. Митний кодекс України надає виключний перелік таких платежів, деталізує особливості їх стягнення та пояснює їхній вплив на процеси оподаткування. [50]

Одним із найважливіших і найкомплексніших досліджень у митній сфері є регулярне опитування українських експортерів та імпортерів, яке організовується фахівцями громадської організації “Інститут економічних досліджень та політичних консультацій” у рамках проєкту “Підтримка громадської ініціативи “За чесну та прозору митницю”. Згідно з аналітичним звітом п'ятої хвилі опитування “Спрощення процедур торгівлі в Україні: оцінки та очікування бізнесу”, основними проблемами у функціонуванні митних органів України є: недостатня якість митного законодавства (33,3% респондентів вказали на цю проблему); непрозорість та закритість діяльності митниці (20,3% респондентів підтвердили цю думку); корупція та хабарництво серед працівників митних органів (20,2% опитаних зазначили цю проблему); завищення митної вартості товарів (25,2% респондентів погодилися з цим); незадовільний рівень технічного забезпечення митниці (19,5% опитаних відзначили цей недолік); низький рівень професійної підготовки митників (14% підтвердили цю проблему); часті зміни в структурі управління та керівництві митних органів (18,8% опитаних); надмірна орієнтація митних органів на фіскальні функції (9,2% респондентів звернули увагу на це).

Детальніший аналіз проблем роботи митниці в контексті оформлення експортних товарів виявляє, що основними перешкодами для бізнесу є: відсутність спрощених процедур визначення походження товарів (20,4% опитаних експортерів вказали на це); затримки під час оформлення експортних операцій (20,4% підтверджених відповідей); надмірна бюрократизація процесів у митних органах (16,3% респондентів відзначили це); корупція на митниці

(16,3% опитаних зазначили цю проблему); недостатній розвиток логістичної інфраструктури (14,3% респондентів погодилися з цим); необхідність збору надмірної кількості дозвільних документів для митного оформлення (14,3% опитаних акцентували на цьому); вибірковий підхід працівників митниці до прийняття рішень щодо оформлення експорту (14,3% відповідей); проблеми з поверненням ПДВ (14,3% респондентів згадали цю проблему); високий рівень податкового навантаження (12,2% підтверджених відповідей); відсутність повернення надмірно сплачених платежів (2,0% респондентів); труднощі з дотриманням технічних, санітарних та фітосанітарних норм (2,0% зазначили ці труднощі) тощо. [51]

Для визначення актуальних проблем у митній сфері України можна звернутися до даних авторитетних міжнародних рейтингів. Згідно з рейтингом *Doing Business*, у 2020 році Україна посіла 74-ту позицію за показником "Міжнародна торгівля" серед 190 країн світу, покращивши своє становище на чотири пункти у порівнянні з 2019 роком. При детальному аналізі цього показника виявлено, що більші труднощі виникають у процесах імпорту, ніж експорту.

За даними *Doing Business 2020*, процедура проходження митного та прикордонного контролю в Україні триває 32 години, тоді як у країнах Європи та Центральної Азії цей показник становить 20,5 години, а в країнах ОЕСР з високим рівнем доходу лише 8,5 години. Ще однією проблемою є значні часові витрати на підготовку й оформлення імпоротної документації 48 годин, тоді як у Європі та Центральній Азії цей процес займає 23,4 години, а в країнах ОЕСР лише 3,4 години. Також значними є фінансові витрати: в Україні підприємства витрачають близько 162 доларів США на оформлення імпоротної документації, що майже вдвічі перевищує витрати в європейських країнах (85,9 доларів США) і в сім разів більше, ніж у країнах ОЕСР (23,5 доларів США). [52]

Щодо експорту, то ключовими проблемами є часові та фінансові витрати на документальне забезпечення. В Україні цей процес займає 66 годин, що у 2,5 рази більше, ніж у країнах Європи та Центральної Азії (25,1 години), і у 28,5 разів

більше, ніж у країнах ОЕСР. Вартість оформлення експортної документації в Україні становить 192 долари США, що удвічі перевищує аналогічний показник у країнах Європи (87,6 доларів) і в шість разів більше, ніж у країнах ОЕСР (33,4 доларів США).

За Індексом ефективності логістики (Logistics Performance Index) Світового банку 2023 року, якість митного та прикордонного оформлення товарів в Україні була оцінена на рівні 2,4 бала з можливих 5, що забезпечило країні 88 місце серед 140 держав. Для порівняння, Сінгапур, який посів перше місце, мав показник 4,2 бала. Усі країни Європейського Союзу також значно випереджають Україну за цим показником. Україна у цьому рейтингу межує з такими країнами, як Бангладеш, Уругвай, Нова Гвінея, Казахстан, Грузія, Конго і т.д. [53]

Результати міжнародних рейтингів за Індексом ефективності логістики демонструють, що ефективність проходження кордонних процедур залежить не тільки від якості митного оформлення, але й від роботи інших контролюючих органів. Тому важливо покращити роботу цих установ на кордонах та зміцнити їхню співпрацю з митними органами. Рейтинг також вказує на проблеми в документальному забезпеченні експортно-імпортних операцій для країн з низькими результатами у митному оформленні. Одним із шляхів вирішення цих проблем є спрощення необхідної документації для зовнішньої торгівлі, що є важливою тенденцією для полегшення торгових процедур для добросовісного бізнесу.

Отже, аналіз свідчить про наявність численних проблем у митному оформленні як експортних, так і імпортних операцій, що вказує на недостатнє або часткове виконання Україною зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС. Ці митні бар'єри можуть призвести до серйозних кризових явищ у функціонуванні суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та знизити зацікавленість бізнесу у виході на міжнародні ринки. Всі ці фактори суттєво сповільнюють процеси європейської інтеграції, гальмують економічний розвиток країни та негативно впливають на її імідж на міжнародній арені.

На сучасному етапі розвитку України існує ряд проблем, пов'язаних з функціонуванням митних органів та ефективністю контролю за сплатою митних платежів. До основних проблем відносяться: контрабанда, заниження митної вартості товарів, корупція в митних органах, недосконалість нормативно-правового регулювання та використання схем ухилення від оподаткування.

Контрабанда залишається однією з найбільш актуальних проблем митної системи України. Незаконне переміщення товарів через кордон спричиняє значні втрати державного бюджету, завдає шкоди легальному бізнесу та сприяє розвитку тіньової економіки. Основними причинами поширення контрабанди є високий рівень корупції, недостатня ефективність митного контролю, а також відсутність жорстких механізмів відповідальності за порушення митного законодавства. Особливу загрозу становить контрабанда підакцизних товарів, таких як тютюн, алкоголь та паливо, що призводить до значних фінансових втрат.

Заниження митної вартості є однією з найбільш поширених схем ухилення від сплати митних платежів. Імпортери нерідко штучно зменшують вартість товарів, що декларуються, використовуючи підроблені документи або маніпулюючи класифікацією продукції. Це дозволяє суттєво зменшити розмір податків і зборів, що сплачуються до бюджету. Наслідком такого явища є нерівні умови конкуренції для українських виробників, які змушені конкурувати з імпортною продукцією, вартість якої занижена.

Корупція залишається одним із головних викликів для митної служби України. Наявність корумпованих схем у процесі митного оформлення значно знижує ефективність контролю за дотриманням законодавства та сприяє ухиленню від сплати податків. Хабарництво, фальсифікація документів, змова між митниками та імпортерами – усе це негативно впливає на функціонування митної системи та підриває довіру суспільства до державних органів влади.

Законодавча база митного оподаткування в Україні часто зазнає змін, що створює нестабільність у правовому полі для бізнесу. Багато нормативно-правових актів є суперечливими або такими, що не відповідають сучасним

економічним реаліям. Це ускладнює виконання митних процедур, створює передумови для правової невизначеності та сприяє використанню тіньових схем у зовнішньоекономічній діяльності.

Ще однією проблемою є використання офшорних юрисдикцій для мінімізації податкових зобов'язань. Імпортери нерідко використовують підставні компанії та офшорні рахунки для приховування реальних фінансових потоків. Це ускладнює роботу митних органів і зменшує ефективність податкового контролю.

Для зниження рівня порушень у сфері митного оподаткування необхідно вжити комплексні заходи, які включають:

1. Запровадження сучасних технологій контролю, а саме: використання електронного документообігу, систем автоматизованого аналізу ризиків та блокчейн-технологій для забезпечення прозорості митних операцій.
2. Впровадження жорсткіших санкцій за контрабанду, фальсифікацію документів та корупцію в митних органах.
3. Оптимізація нормативно-правової бази, спрощення митних процедур, приведення законодавства у відповідність до міжнародних стандартів та забезпечення стабільності правового середовища для бізнесу.
4. Посилення обміну інформацією з митними службами інших країн, спільні операції з протидії контрабанді та ухиленню від оподаткування.
5. Забезпечення належного рівня освіти, підвищення кваліфікації та впровадження антикорупційних програм у сфері митного адміністрування.

3.2 Зарубіжний досвід у розвитку митного оподаткування і можливості його застосування в Україні

На сучасному етапі розвитку економіки важливим завданням є створення дієвих механізмів державного регулювання, які сприятимуть економічному зростанню країни. Підвищення ефективності митної політики набуває особливої актуальності для багатьох країн світу.

Митне оподаткування виступає одним із ключових інструментів реалізації митної політики та механізмом регулювання зовнішньоекономічної діяльності. В Україні процес формування та розвитку митної справи відбувається відповідно до загальноновизнаних міжнародних стандартів та норм. Проте однією з найбільш значущих проблем у сфері митно-тарифного регулювання залишається необхідність повноцінного впровадження міжнародних стандартів. Це сприятиме переходу до уніфікованих правил у митній сфері, а також дозволить Україні приєднатися до міжнародних конвенцій щодо гармонізації митних процедур, запровадження системи спільного транзиту та поступового наближення митного законодавства до норм Європейського Союзу. [54]

Наприклад, у Польщі митний тариф передбачає чотири категорії ставок: базові (конвенційні), преференційні, автономні та знижені. Останні діють для країн, які мають угоди про вільну торгівлю з Польщею, серед яких держави Балтії, країни ЦЄЗВТ і члени ЄАВТ. Саме такі ставки найчастіше застосовуються під час митного оформлення. Швидка лібералізація митної політики Польщі призвела до зменшення її фіскальної функції та обмежила можливість використання протекціоністських заходів. Це свідчить про те, що польське митне законодавство та механізми митно-тарифного регулювання значно адаптовані до стандартів Європейського Союзу, хоча країнам Центральної та Східної Європи довелося гармонізувати близько 1,5 тисячі нормативно-правових актів. [55]

Схожа ситуація спостерігається і в Угорщині, де митна політика також базується на нормах ЄС, а оформлення здійснюється через Єдиний адміністративний документ, що діє у всіх країнах Євросоюзу. Водночас митна політика Угорщини, як і інших держав Центральної та Східної Європи, що раніше входили до соціалістичного блоку, знаходиться на етапі переходу від протекціоністських заходів до лібералізації торгівлі. Вплив Світової організації торгівлі змушує ці країни поступово скорочувати митні ставки, однак вони намагаються зберегти державну підтримку стратегічно важливих секторів економіки, зокрема сільського господарства. [56]

Аналізуючи особливості функціонування митних органів, варто зазначити, що як в Україні, так і в країнах Європейського Союзу, притаманні такі характеристики:

1. Сприяють практичному виконанню поставлених завдань і функцій;
2. є формою реалізації управлінської діяльності;
3. мають правове підґрунтя для здійснення митної діяльності;
4. визначають механізм управлінського впливу на учасників зовнішньоекономічної діяльності;
5. забезпечують виконання наданих повноважень;
6. відображають колективну діяльність митних структур і їхніх посадових осіб на практиці;
7. характеризуються відносною самостійністю та універсальністю;
8. форма організації діяльності митних органів визначається з урахуванням конкретних управлінських умов і принципу доцільності.

Під час перетину митного кордону України та здійснення операцій, пов'язаних із ввезенням товарів, до державного бюджету сплачуються основні митні платежі. До них належать податок на додану вартість (ПДВ), акцизний збір і ввізне (імпортне) мито. Ці платежі класифікуються як непрямі податки, оскільки їх закладають у кінцеву вартість товарів, робіт чи послуг. Вони безпосередньо впливають на рівень цін у державі, відіграючи роль ціноутворюючих факторів. [57]

У країнах Європейського Союзу діють різні митні ставки та рівні оподаткування. Українські компанії, що працюють на європейському ринку відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС, можуть використовувати ці відмінності на власну користь. Використовуючи митний режим транзиту, експортери з України мають можливість самостійно обирати країну, де проходитиме митне оформлення, а отже, і державу, в якій буде сплачений ПДВ. Це створює умови для конкуренції між європейськими країнами за імпортерів, оскільки кожна держава зацікавлена у залученні товаропотоків через свою територію.

ЄС має єдину митну територію для ПДВ, де під імпортними операціями розуміють ввезення продукції в межах Союзу, а під експортом - вивезення за його кордони. Внутрішньо-європейські операції оподатковуються за іншими принципами, без застосування стандартних понять імпорту та експорту. У разі ввезення товарів імпортери зобов'язані сплатити ПДВ разом із митними платежами, коли товари переходять у режим вільного обігу. Однак деякі країни ЄС дозволяють відтермінування сплати ПДВ, що дає змогу імпортерам зменшити навантаження на обігові кошти. У такому випадку компанії зобов'язані вказати суму імпортного ПДВ у своїй податковій декларації за наступний звітний період, а витрати на сплату цього податку можуть бути зараховані до податкового кредиту.

Попри переваги, відтермінування сплати ПДВ має й певні ризики. Зокрема, існує ймовірність ухилення від сплати податків з боку так званих “зниклих трейдерів” у схемах шахрайства (наприклад, “карусельні схеми”). Податкові органи часто стикаються зі складнощами при перевірці відповідності заявлених платежів реальним зобов'язанням компаній. У зв'язку з цим митні органи зобов'язані надавати податковим службам актуальні дані про товарні партії, що ввійшли у вільний обіг без негайної сплати ПДВ.

Не всі держави ЄС застосовують режим відтермінування. Зокрема, такі країни, як Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, Фінляндія, Ірландія, Швеція, Словенія, Словаччина та Велика Британія не дозволяють використання цього механізму. Водночас у 17 країнах Євросоюзу він діє в різних формах. Останніми роками багато держав спростили умови його застосування: у 2013 році Бельгія знизила вимоги для отримання відповідної ліцензії, а Литва та Греція продовжили дію цього механізму. У Болгарії умови його використання пом'якшили у 2014 році, а з 2015-го ця система почала діяти у Швеції, з 2017 року - у Словаччині. Хорватія також передбачила можливість застосування цього механізму.

Умови використання відтермінування різняться залежно від країни. Такі держави, як Люксембург, Данія та Чехія, пропонують найпростіші правила,

дозволяючи його автоматичне застосування для всіх імпортерів, які зареєстровані платниками ПДВ. У Нідерландах цей механізм доступний лише для компаній, що мають постійне місце проживання або представництво з ПДВ у країні. Натомість у Болгарії, Румунії та Греції діють найсуворіші вимоги до використання цього режиму.

У більшості країн ЄС застосування механізму відтермінування вимагає отримання ліцензії, порушення умов якої може призвести до її анулювання. Однак у Чехії, Данії та Люксембурзі така ліцензія не потрібна, а в Нідерландах її скасували для певних видів сировини. [58]

Польща реалізує систему відтермінування в рамках спеціальних заходів, спрямованих на запобігання шахрайству. Для використання цього механізму платники податків повинні завчасно повідомити митні й податкові органи про свій намір, а також упродовж чотирьох місяців подати документи, що підтверджують сплату імпортного ПДВ. Недотримання цього терміну позбавляє платника податків права на використання цього режиму на три роки та зобов'язує його негайно сплатити податкові зобов'язання за попередній період.

Незважаючи на певні ризики, механізм відтермінування дедалі активніше використовується країнами ЄС для залучення імпортерів. Хоча строки сплати ПДВ не є вирішальним фактором при виборі країни для митного оформлення, вони можуть створити додаткові конкурентні переваги для українського бізнесу, що прагне інтегруватися в європейський економічний простір.

Згідно з міжнародним досвідом, економіка України демонструє високу чутливість до навіть незначних змін на глобальних ринках. Економічні потрясіння швидко передаються до внутрішнього економічного середовища, спричиняючи ланцюгові реакції, що проявляються у вигляді дестабілізації банківської системи, концентрації активності в реальному секторі та загального погіршення ринкової стабільності. Крім того, специфіка внутрішньої інституційної структури та глибокі структурні трансформації ринку обмежують можливості держави щодо ефективного управління фіскальними процесами, що ускладнює здійснення комплексного економічного регулювання. [59]

Міжнародна торгівля займає ключову позицію в економічному розвитку України. Незважаючи на функціонування ліберального торговельного режиму, який регламентується Національним банком України та підтримується чинними митними ставками, Україна активно працює над укладенням угод і веденням переговорів з основними торговими партнерами з метою створення зон вільної торгівлі. Це відкриває перспективи для розширення безмитного обігу товарів. У такому контексті особливого значення набувають заходи підтримки в межах КЗС, які спрямовані на реалізацію комплексних внутрішніх реформ і мінімізацію нетарифних бар'єрів.

Прикладом успішної координації податкових систем виступає Європейський Союз, де процес формування єдиного економічного простору супроводжується гармонізацією податкової політики. Однак інтеграція національних податкових систем у межах ЄС є тривалим і складним процесом, що передбачає розширення податкової бази, поступове зниження податкових ставок, уніфікацію податкових ставок і скорочення обсягу податкових пільг.

Політика сприяння експорту України є ключовим елементом зовнішньоекономічної стратегії держави. У сучасній стратегії розвитку акцент зроблено на розкритті та ефективній реалізації експортного потенціалу як пріоритетному завданні зовнішньоекономічної політики. [60]

Для забезпечення ефективності економічних реформ у сфері міжнародного співробітництва Україна визначає такі основні цілі:

1. Покращення умов для діяльності українських виробників на міжнародних ринках;
2. інтеграція України до внутрішнього ринку Європейського Союзу шляхом створення зони вільної торгівлі "плюс" з метою розширення доступу як до європейського ринку, так і до ринків третіх країн;
3. активізація співробітництва з перспективними торговельними партнерами та регіональними інтеграційними об'єднаннями.

На поточному етапі перед органами виконавчої влади стоїть завдання розробки ефективних механізмів, спрямованих на розвиток і використання експортного потенціалу в рамках зовнішньоторговельної політики, зокрема:

1. Інституціоналізацію експортної політики шляхом підготовки середньострокових планів дій, стратегій і прийняття спеціалізованих нормативно-правових актів;
2. посилення регіональної інтеграції;
3. використання механізмів Світової організації торгівлі (СОТ) для полегшення доступу до зовнішніх ринків.

Економічні перспективи України значною мірою залежать від ситуації на світових товарних ринках та ефективності політики стимулювання економічного зростання у провідних країнах світу. Глобальне економічне середовище все ще характеризується ознаками уповільнення економічної активності, високим рівнем невизначеності та макроекономічної нестабільності. Поточний етап розвитку світової економіки має такі ключові риси:

1. Високий рівень державної заборгованості в розвинених країнах;
2. потреба у довготривалих та скоординованих зусиллях для подолання боргових проблем на глобальному рівні;
3. зниження ефективності заходів жорсткої фінансової та фіскальної політики, що застосовуються ураженими борговою кризою державами;
4. недостатня результативність бюджетної консолідації без проведення структурних реформ і впровадження гнучкої монетарної політики;
5. підвищена стійкість економік країн, що розвиваються, до глобальних криз завдяки покращенню економічної політики та зменшенню частоти внутрішніх і зовнішніх шоків;
6. перерозподіл світових торговельних потоків у бік країн, що розвиваються, що підтримує глобальну економіку завдяки зростанню попиту на імпорт у цих країнах.

Глобалізаційні процеси, виступаючи основним трендом у розвитку світової економіки, створюють додаткові ризики для країн, що розвиваються,

зокрема у контексті зовнішніх шоків і можливого уповільнення економічного зростання. [61]

В умовах загострення боргових криз для розвинених країн найефективнішим механізмом покращення фіскальної стабільності є запровадження гнучкої монетарної політики, яка включає зниження облікової ставки для збільшення обсягу грошової маси, що у свою чергу, сприятиме ослабленню національної валюти та залученню капіталу з глобальних фінансових ринків.

В Україні також спостерігаються тенденції, що потребують уваги у контексті можливої нестабільності в ЄС та інших країнах. Така ситуація може обмежити гнучкість національної економіки в середньостроковій перспективі.

Основними чинниками для зовнішньої торгівлі України є такі аспекти:

1. Значна відкритість зовнішньоекономічного сектору, постійне зростання негативного сальдо поточного рахунку;
2. високий рівень інтеграції з банківською системою Європейського Союзу, що зумовлює залежність великих українських банків від фінансової стабільності їхніх материнських установ;
3. суттєве боргове навантаження на державний бюджет і фінансовий сектор країни;
4. нестабільність у динаміці міжнародних резервів Національного банку України;
5. девальваційний тиск на національну валюту, спричинений зовнішніми дефіцитами, негативним сальдо платіжного балансу, високим рівнем зовнішньої заборгованості та уповільненням темпів експорту.

Враховуючи обмеженість кадрових і фінансових ресурсів, а також недостатній рівень обізнаності щодо програм та інституцій Європейського Союзу, Україна має застосовувати поступовий і вибірковий підхід до визначення пріоритетних програм і установ. Основними критеріями для цього можуть бути відповідність стратегічним пріоритетам розвитку України, а також узгодженість із планами співпраці з ЄС.

Інтеграція України з Європейським Союзом відкриває можливості для модернізації національної економіки, а для ЄС - забезпечує доступ до додаткових економічних і політичних ресурсів. Важливо акцентувати увагу на взаємовигідних перспективах, які створює поглиблення співпраці між Україною та країнами Євразії і Азії. Україна може стати платформою для розвитку нових партнерських відносин між ЄС та динамічними економіками азійського регіону.

Незважаючи на існування певних бар'єрів для розвитку зовнішньоекономічних відносин з Європейським Союзом, ринок ЄС є привабливим для українського експорту завдяки значному економічному потенціалу сусідніх країн. Високі вимоги до якості та технологічного рівня продукції стимулюватимуть модернізацію виробничої бази України та впровадження інноваційних рішень.

Крім того, ЄС виступає важливим джерелом інвестицій, імпорту та технологічної модернізації для України. У цьому контексті посилення співпраці з Європейським Союзом є стратегічним напрямом для підвищення конкурентоспроможності української економіки, вдосконалення зовнішньоторговельної політики та забезпечення економічної безпеки країни.

3.3 Напрями вдосконалення митної політики та адміністрування митних платежів

З метою ґрунтовного аналізу ключових аспектів розвитку митної політики необхідно здійснити дослідження її сутності. У науковій літературі наявні різні підходи до визначення поняття "митна політика", які відрізняються за своїм змістовним наповненням.

На думку Д. В. Приймаченка, митна політика являє собою сукупність заходів, спрямованих на регулювання процесів імпорту, експорту та транзиту товарів і предметів через державний кордон. До її основних складових належать митне оподаткування, оформлення та контроль за переміщенням товарів. [62]

Ю. Д. Кунєв та Л. Р. Баязітов визначають митну політику як діяльність держави, спрямовану на регулювання владних повноважень та врахування

суспільних інтересів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Вони акцентують увагу на створенні нормативно-правових бар'єрів для регулювання перетину митного кордону або розпорядження товарами на різних етапах їхнього переміщення. Однак таке трактування викликає певні застереження, оскільки товари підлягають випуску у вільний обіг після виконання всіх необхідних митних процедур і сплати відповідних платежів. Отже, основним завданням митної політики є не створення перешкод для перетину кордону, а впорядкування цього процесу відповідно до чинного законодавства. Це сприяє забезпеченню імпорту високоякісної продукції, необхідної для функціонування національної промисловості та задоволення споживчого попиту, а також наповненню державного бюджету за рахунок митних зборів та податків. [63]

На думку І. Я. Софіщенка та М. О. Руби, митна політика є одним із ключових інструментів державного протекціонізму. Вони підкреслюють, що її основні пріоритети зосереджені на міжнародному співробітництві та впровадженні в Україні світових стандартів митного регулювання, що передбачає раціональне використання конкурентних переваг у різних галузях економіки. Водночас слід зазначити, що митна політика не може обмежуватися виключно функціями протекціонізму. Вона також спрямована на розширення зовнішньоекономічних зв'язків, залучення інвестицій та забезпечення балансу між експортно-імпортними операціями. [64]

Основні завдання митної політики доцільно поділити на три групи: економічні, регулятивні та правоохоронні. Важливим фактором її формування є соціально-економічний розвиток, що перебуває під впливом глобальної конкуренції та технологічних інновацій. У цьому контексті митна політика відіграє визначальну роль у забезпеченні сталого економічного зростання держави.

Виділяють три основні моделі митної політики:

1. Протекціонізм - політика держави, спрямована на підтримку національного виробника шляхом обмеження імпорту. Вона реалізується

через встановлення високих митних тарифів, застосування нетарифних бар'єрів та обмежень на ввезення окремих категорій товарів.

2. Фритредерство (вільна торгівля) - політика, орієнтована на мінімізацію державного втручання у зовнішньоекономічну діяльність, що сприяє розвитку міжнародної торгівлі та ефективному використанню економічного потенціалу країни.
3. Автаркія - стратегія, що передбачає повну або часткову ізоляцію економіки країни від зовнішніх ринків. Вона може застосовуватися у випадках загрози національній безпеці або необхідності забезпечення самодостатності держави в умовах геополітичної нестабільності. [65]

Одним із ключових напрямів розвитку України може стати модернізація інституційних та організаційно-економічних процесів. Це включає створення сприятливих умов для залучення інвестицій, удосконалення управлінських механізмів державних органів та адаптацію митної політики до актуальних викликів, що потребує закріплення відповідних норм у законодавчій базі. Водночас важливим чинником розвитку як на національному, так і на міжнародному рівні є посилення політичного впливу на формування зовнішньоекономічних зв'язків та міжнародної торгівлі. Тому аналіз теоретико-методологічних основ митної політики повинен здійснюватися з урахуванням її впливу на конкурентоспроможність національної економіки. Додатково актуальним залишається застосування торгово-економічних санкцій, що стимулює пошук нових ринків збуту, партнерських відносин та логістичних стратегій. Важливе значення в цьому контексті має аналіз структури, балансу та напрямків руху торговельних потоків. [66]

На сьогодні основними економічними завданнями митної політики є:

1. Оптимізація транзитних процедур. Гармонізація митного законодавства України з положеннями "Конвенції про єдиний режим транзиту" та "Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами" сприятиме конкурентним перевагам. Зокрема, запровадження єдиної митної декларації та єдиної гарантії забезпечить безперешкодне переміщення

товарів від постачальника до кінцевого отримувача, що дозволить скоротити витрати та прискорити логістичні процеси. Крім того, інтеграція до європейської системи митного транзиту надасть можливість отримання попередньої інформації щодо вантажів ще до їх прибуття, що значно підвищить ефективність митного контролю.

2. Збільшення товарообігу та пасажиропотоку. Розширення масштабів товарообігу безпосередньо впливатиме на зростання надходжень до державного бюджету. При цьому оподаткування товарів, що ввозяться фізичними особами, регулюється статтею 374 Митного кодексу України, яка визначає перелік операцій, звільнених від митних платежів.
3. Підвищення якості продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. В останні роки спостерігається тенденція до втрати вітчизняними виробниками ринкових позицій через низький рівень диверсифікації та невідповідність продукції міжнародним стандартам. У зв'язку з цим державна програма розвитку внутрішнього виробництва передбачає реалізацію заходів, спрямованих на структурну модернізацію промислового сектору.
4. Протидія контрабанді. Серед основних заходів протидії контрабанді можна виокремити:
 - 4.1 Оснащення державного кордону сучасними засобами моніторингу, сигналізації та контролю.
 - 4.2 Оптимізація процедур митного оформлення шляхом зменшення бюрократичних бар'єрів та впровадження автоматизованих систем контролю.
 - 4.3 Уніфікація ставок митних зборів у межах окремих товарних груп.
 - 4.4 Підвищення професійного рівня персоналу митних та прикордонних служб, формування високих стандартів етики та доброчесності.
 - 4.5 Спрощення процедури митного оформлення для забезпечення прозорості та прискорення процесів перевірки товарів.

5. Вдосконалення митного законодавства. Подальша інтеграція України до міжнародних торговельних об'єднань передбачає адаптацію національного законодавства до вимог багатосторонніх митних угод. Це сприятиме спрощенню митних процедур, зменшенню часу на їх проведення та підвищенню ефективності контролюючих органів. Крім того, актуальним залишається удосконалення системи справляння податків та зборів, що здійснюються під час імпорту товарів на митну територію України.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин значна увага в розвинених країнах приділяється вдосконаленню механізмів адміністрування митних платежів. Застосування різноманітних інструментів та технологій у сфері митного регулювання спрямоване на оптимізацію витрат суб'єктів господарювання, що сплачують митні збори, а також на скорочення часу, необхідного для проходження митних процедур. У країнах Європейського Союзу до ефективних механізмів управління митними платежами належать такі заходи:

1. Інтегрована тарифна система ЄС (The Integrated Community Tariff) – єдина система управління тарифною інформацією, що забезпечує доступ учасників зовнішньоекономічної діяльності до детальної інформації щодо класифікації товарів, які підлягають митному контролю та обігу на міжнародних ринках.
2. Надання статусу авторизованого економічного оператора (Authorised Economic Operator, AEO) – механізм, що забезпечує суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності низку привілеїв, зокрема, спрощення митного оформлення, зниження кількості перевірок, пріоритетний порядок здійснення перевезень, право вибору місця проведення митного контролю та можливість спрощеного декларування. В межах цього механізму розрізняють такі категорії сертифікації:
 - 2.1 АЕО-С (митний сертифікат) – надає право використовувати спрощені митні процедури;

2.2 АЕО-S (сертифікат безпеки) – гарантує дотримання стандартів безпеки та охорони товарів;

2.3 АЕО-F (повний сертифікат) – комплексний документ, що поєднує переваги обох попередніх категорій. [67]

3. Спрощені процедури митного контролю, до яких належить застосування механізму попереднього декларування товарів, запровадження системи неповного декларування та інших інноваційних методів, які сприяють ефективному функціонуванню митних служб.
4. Відтермінування сплати митних платежів – практика, що має неоднозначні результати через варіативність підходів до її реалізації в різних країнах та відмінності у нормативному регулюванні цієї сфери.
5. Автоматизація митних процедур (електронна митниця) – комплекс заходів, що спрямовані на мінімізацію бюрократичних процедур, скорочення адміністративних витрат, зменшення термінів митного оформлення, зниження корупційних ризиків та створення прозорого механізму митного адміністрування.
6. Вдосконалення митного контролю – впровадження автоматизованих механізмів управління ризиками, що сприяють зниженню витрат на контрольні заходи, підвищенню їхньої ефективності та оперативності.

Автоматизація митних платежів є важливим напрямом реформування митної служби, оскільки сприяє підвищенню прозорості, забезпеченню належного контролю та мінімізації корупційних ризиків. Упровадження сучасних автоматизованих технологій в митну систему відкриває нові можливості для підвищення ефективності контролю. Зокрема, скорочується потреба в особистому контакті між митниками та суб'єктами ЗЕД, що знижує ризики корупції. Одночасно цифрові інструменти забезпечують оперативний моніторинг товарообігу та обробку великих обсягів інформації, що дозволяє виявляти потенційно порушення і ризикові операції.

Структура автоматизованих систем адміністрування митних платежів зазвичай включає такі функціональні підсистеми:

1. Контроль товаросупровідної документації;
2. обробка митних декларацій;
3. тарифне регулювання та класифікація товарів;
4. оцінка імпорту;
5. контроль транзитних товарів;
6. управління ризиками;
7. ведення статистики зовнішньоекономічної діяльності.

Окрім зазначених аспектів, важливу роль відіграє система моніторингу митних платежів, яка дозволяє здійснювати облік сплачених зборів, податків, штрафних санкцій, відшкодувань та інших платежів, пов'язаних з митною діяльністю. Основною метою таких систем є забезпечення контролю за надходженням коштів до державного бюджету та підвищення ефективності адміністрування фінансових потоків.

Модернізація процесів адміністрування митних платежів вимагає перегляду існуючих методів регулювання, що передбачає адаптацію законодавчих норм, покращення умов праці митного персоналу та підвищення рівня їхньої професійної компетенції. Впровадження автоматизованих систем повинно відповідати міжнародним стандартам митного регулювання, що забезпечить підвищення ефективності функціонування митної служби та сприятиме інтеграції України у світовий економічний простір.

Аналіз міжнародного досвіду у сфері автоматизації адміністрування митних платежів дозволяє визначити ключові напрями їхнього впровадження в Україні, а саме:

1. Запровадження електронного обміну інформацією між митними органами та суб'єктами господарювання;
2. надання прямого доступу платників митних платежів до відповідних електронних систем;
3. використання попередньої обробки даних з метою оптимізації митних процедур;

4. розширення застосування інтернет-технологій для здійснення митних операцій. [68]

У контексті реформування митної політики України доцільним виглядає реалізація таких заходів для оптимізації адміністрування митних платежів:

1. Формування уніфікованої інформаційної системи для управління митно-тарифною інформацією;
2. впровадження механізму авторизованого економічного оператора;
3. спрощення та модернізація митних процедур;
4. застосування механізму відстрочення сплати митних зборів.
5. інтеграція електронної митниці у загальнодержавну систему управління;
6. вдосконалення механізмів митного контролю.

Таким чином, імплементація передових міжнародних практик в українську митну систему сприятиме створенню ефективного, прозорого та конкурентоспроможного механізму адміністрування митних платежів, що забезпечить відповідність європейським стандартам та сприятиме подальшій інтеграції України у світову економіку.

Висновки

Отже, митне оподаткування є вагомим інструментом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що виконує не лише фіскальну функцію, а й сприяє захисту національного виробника, розвитку економіки та зміцненню фінансової стабільності держави. На основі аналізу історичного розвитку митної справи визначено, що митне регулювання трансформувалося від простого збору податків до комплексного управлінського інструменту, що охоплює політичні, економічні та правові аспекти.

Значна увага була приділена нормативно-правовій базі митного оподаткування в Україні, яка базується на положеннях Митного та Податкового кодексів, а також інших підзаконних нормативно-правових актах. Застосовано системний, функціональний та порівняльний методи дослідження, що дозволило глибоко проаналізувати чинні механізми адміністрування митних платежів, оцінити ефективність контролю та ідентифікувати слабкі сторони митної системи.

У ході роботи було встановлено, що митне оподаткування посідає чільне місце серед джерел наповнення бюджету України. Лише у 2024 році дохідна частина державного бюджету, сформована за рахунок митних платежів склала 609 млрд. грн. Це свідчить про суттєвий фіскальний потенціал митних платежів у структурі державних доходів.

Оцінка ефективності адміністрування митних платежів виявила значні досягнення у впровадженні електронних сервісів, спрощених процедур та заходів щодо цифровізації, однак залишаються серйозні виклики, зокрема:

- 1) Наявність корупційних ризиків;
- 2) надмірна складність процедур декларування;
- 3) недостатній рівень кадрового забезпечення та технічного оснащення митних органів;
- 4) вибіркового підхід до оцінки митної вартості товарів.

Аналіз впливу митного оподаткування на діяльність підприємств, проведений на прикладі ТОВ “АТБ-Маркет”, продемонстрував подвійний

характер наслідків. З одного боку, спрощення процедур і запровадження електронних сервісів зменшили навантаження на бізнес. З іншого – зростання ставок митного обкладання на певні категорії товарів призвело до збільшення витрат підприємств, зниження рентабельності та необхідності перегляду асортиментної та логістичної політики.

На підставі результатів дослідження було сформовано комплекс пропозицій щодо удосконалення системи митного оподаткування, які включають:

- 1) Гармонізацію митного законодавства з європейськими стандартами шляхом імплементації положень “Конвенції про єдиний режим транзиту” та “Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами”, що забезпечить спрощення процедур переміщення товарів і зниження витрат для бізнесу.
- 2) Розширення інституційного інструментарію, а саме впровадження механізму авторизованого економічного оператора дозволить добросовісним суб’єктам ЗЕД користуватись преференціями, підвищуючи їхню конкурентоспроможність.
- 3) Продовження вдосконалення єдиної інформаційної системи обміну митною інформацією, інтеграція електронної митниці у загальнодержавну систему управління та оптимізація митного контролю.
- 4) Антикорупційна стратегія, яка забезпечить прозорість в роботі митних органів шляхом автоматизації процесів оцінки митної вартості та посилення відповідальності службовців.
- 5) Логістична модернізація, яка включає інвестиції у розвиток прикордонної інфраструктури, зокрема пунктів пропуску, складів тимчасового зберігання та інспекційних комплексів.

Реалізація зазначених пропозицій дозволить створити сприятливе середовище для зовнішньоекономічної діяльності, підвищити довіру з боку бізнесу та забезпечити стійке зростання митних надходжень.

У підсумку слід зазначити, що ефективна система митного оподаткування є запорукою не лише фінансової стабільності держави, але й конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації. Удосконалення митної політики повинно базуватись на збалансованому поєднанні фіскальної функції з розвитком підприємництва, інтеграцією до міжнародних економічних структур та забезпеченням прозорості управлінських процесів.

Отримані у процесі кваліфікаційної роботи висновки та рекомендації можуть слугувати орієнтиром для державної митної служби, представників бізнес-середовища та аналітичних центрів при розробці політик і рішень, спрямованих на подолання існуючих викликів у сфері митного регулювання.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів Української РСР "Про порядок реалізації Закону УРСР "Про перелік міністерств та інші центральні органи державного управління Української РСР" № 12 від 24 травня 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/12-91-%D0%BF#Text>
2. Указ Президента України "Про утворення Державного митного комітету України" № 1 від 11 грудня 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1/91#Text>
3. Положення про Державний митний комітет України, затверджене Указом Президента України № 73/95 від 20 січня 1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73/95#Text>
4. Доротич С. І. Механізми державного управління процесами адаптації митної системи України до європейських вимог. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0411U003482#!>
5. Митний кодекс України № 1970-XII від 12 грудня 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1970%D0%B0-12#Text>
6. Закон України "Про митну справу" № 1262-XII від 25 червня 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1262-12>
7. Ченцов В. Особливості еволюції управлінської структури Державної митної служби України. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Chentsov.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Chentsov.pdf)
8. Саварець А. Український та зарубіжний досвід побудови митних органів: рекомендації для сучасної України. URL: http://radakmu.org.ua/uploads/file/-/tfd_pp_comments_final.pdf
9. Постанова Кабінету Міністрів України "Про створення територіальних митних управлінь" № 465 від 8 липня 1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-94-%D0%BF>
10. Спільний наказ Держмитслужби України та Адміністрації Державної прикордонної служби «Про затвердження Порядку дій у разі виявлення органами (підрозділами) Державної прикордонної служби України

- порушень законодавства й порушення справ, провадження в яких віднесено до компетенції митних органів» України від 1 червня 2008 р. №461/439. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v9428342-07#Text>
11. Закон України “Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей” від 21 вересня 1999 р. (зі змінами від 31.05.2005, ВВР). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14>
 12. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16 квітня 1991 р. (із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 04.02.2009, ВВР). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
 13. Митний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
 14. Закон України “Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14#Text>
 15. Закон України “Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-14>
 16. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
 17. Митний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, №44-45, №46-47, №48, ст. 552). - 2012. - №5406-VI Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 4 липня 2013 р. №405-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
 18. Єгоров О. Функціональна система митно-тарифного регулювання на етапі інтеграції України до СОТ // Вісник АМСУ. - 2004. - №1. - С. 3-12.
 19. Приймаченко Д. В. Митна політика держави та її реалізація митними органами : монографія. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2006. 332 с.
 20. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>
 21. Положення про Митно-тарифну раду України: Затверджене Постановою КМ України від 7 лютого 1994 р. № 62 // <http://www.nau.com.ua>

- 22.Гармаш Є. В. Міжнародне співробітництво з питань митної справи. Митна справа. 2013. № 5 (1). С. 73–79.
- 23.Договір про зону вільної торгівлі від 18 жовтня 2011 року. Офіційний вісник України. 2012. № 72. Ст. 2933.
- 24.Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
- 25.Про затвердження складу Митно-тарифної ради України: Постанова КМ України від 3 березня 2004 р. № 225/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 9. – Ст. 531.
- 26.Павлович-Сенета Я. П. Загальна характеристика й історичні форми державної політики у сфері державної митної справи. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2017. Вип. 4. С. 254–262.
- 27.Стеценко О. М. Основні аспекти розвитку митної політики України. Агросвіт. 2012. № 10.
- 28.Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI: станом на 1 квітня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
- 29.Кийда Л., Шевченко Н. Особливості реалізації державної митної політики в Україні. Державне управ ління: удосконалення та розвиток. 2020. № 4.
- 30.Оніщик Ю. Митні платежі як системоутворювальні категорії митного законодавства України та Євро пейського Союзу. Нове українське право. 2022. Т. 2. № 6.
- 31.Абрамова А., Савчук Т., Жаворонок А. Митні платежі як складова доходів державного бюджету. Про блеми і перспективи економіки та управління. 2015. № 4(4).

- 32.Семенова М. Податкові та митні пільги воєнного часу для бізнесу. Liga zakon. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/210884_podatkov-ta-mitn-plgi-vonnogo-chasu-dlya-bznesu
- 33.Державний бюджет України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>
- 34.Запорожець О. (2020). Система адміністрування митних платежів в Україні. Вісник КНТЕУ,(2), 104–111.
- 35.Надходження митних платежів до держ бюджету. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/nadkhodzhennia-mitnikh-platezhiv-do-derzhbiudzhetu-v-2024-rotsi-demonstruiut-suttieve-zrostannia-1513>
- 36.Порушення митних правил у 2024 році. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-2024-rik-mitnitsi-derzhmitsluzhbi-viiavili-porushen-mitnikh-pravil-na-18-mlrd-grn-1967?>
- 37.Львівська митниця. URL: https://dilo.net.ua/ekonomika/lvivska-mytnytsya-za-2024-rik-skeruvala-do-derzhbyudzhetu-majzhe-80-milyardiv-gryven_9647/?
- 38.Харківська митниця URL: <https://dumka.media/ukr/events/1733820635-harkivski-mitniki-viyavili-ponad-piv-sotni-porushen-na-25-mln-grn?>
- 39.Закарпатська митниця URL: <https://www.0312.ua/news/3854781/za-10-misaciv-2024-roku-zakarpatski-mitniki-viavili-pravoporusen-na-165-miljoniv?>
- 40.Порушення від Закарпатської митниці. URL: <https://pravdaye.com.ua/zakarpatska-ta-lvivska-mytnyczi-u-sichni-2025-oglyad-novyn/>
- 41.Порушення від Одеської митниці. URL: <https://odesa.rayon.in.ua/news/783219-inspektora-postu-odeskoi-mitnitsi-viznali-vinnim-v-otrimanni-khabarya-y-oshtrafuvali?>
- 42.Порушення від Київської митниці. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/kiyivska-mitnitsia-provodit->

pervirku-diialnosti-magaziniv-bezmitnoyi-torgivli-shcho-funktsionuiut-u-punkti-propusku-kiyiv-zhuliani-445?

- 43.Порушення від Львівської митниці. URL: <https://varianty.lviv.ua/publikatsiyi/inspektoriv-lvivskoi-mytnytsi-vykryly-na-orhanizatsii-skhemy-propusku-kontrabandy>
- 44.Порушення від Волинської митниці. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/za-rik-na-volynskiy-mytnytsi-vyvyly-219-vypadkiv-zlovzhyvan-iz-humani/>
- 45.Шульга (Дііт) А. А. Система оподаткування та її вплив на фінансово-господарську діяльність підприємств / А. А. Шульга (Дііт)
- 46.Ткачук Н. Вплив податкового навантаження на діяльність суб'єктів господарювання в умовах реформування фінансової системи України / Н. Ткачук // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2015. - № 4. – С. 121-128.
- 47.Грановська І. В. Вплив оподаткування на економічну діяльність підприємств / Грановська І. В // «Молодий вчений» – № 1 (41) – січень, 2017 р.. – 2017.
- 48.Результати виконання митними органами фіскальної функції у 2024 році.
URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/rezultati-vikonannia-mitnimi-organami-fiskalnoyi-funktsiyi-u-2024-rotsi-1976>
- 49.Сплата податків та зборів ТОВ АТБ-Маркет. URL: <https://www.atb.ua/section/novini-korporatsiyi-4/article>
- 50.Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755 VI
- 51.Аналітичний звіт за результатами п'ятої хвилі щорічного опитування українських імпортерів та експортерів Інституту економічних досліджень та політичних консультацій «Спрощення процедур торгівлі в Україні: оцінки та очікування бізнесу 2020».
- 52.Офіційний сайт Міжнародного рейтингу Світового банку «Doing Business». URL: <http://www.doingbusiness.org>

- 53.Офіційний сайт Міжнародного рейтингу Світового банку «Logistics Performance Index». URL: <https://lpi.worldbank.org>
- 54.Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія / І. Г. Бережнюк. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – 543 с.
- 55.Новікова К. І. Світовий досвід митно–тарифного регулювання та можливості його застосування в Україні / К.І. Новікова
- 56.Гуцу С.Ф. Проблеми митного регулювання в Україні в умовах євроінтеграції
- 57.Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 №4495-VI. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
- 58.Директива Ради від 26.11.2006 №2006/112/ЄС про спільну систему податку на додану вартість. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_928
- 59.Офіційний сайт НБУ. URL: <http://www.bank.gov.ua/control>
- 60.Оппельд Л. І. Тенденції розвитку міжнародної торгівлі України в післякризовий період // Економіка і регіон. 2011. № 4 (31). С. 93-98.
- 61.Швабій К. І. Вплив глобалізації на систему оподаткування та податкову політику України // Стратегічні пріоритети. 2009. № 1 (10). С.137-144.
- 62.Приймаченко Д. В. Митна політика держави та її реалізація митними органами : монографія. Дніпропетровськ : Академія митної служби України. 2006. 332 с.
- 63.Кунєв Ю. Д., Баязітов Л. Р. Визначення сутності та змісту основного митно- правового поняття "митна політика". Вісник Академії митної служби України. Серія: Право. 2013. №2. с. 7-18.
- 64.Софіщенко І. Я., Руба М. О. Митна політика України в умовах розвитку відносин з Європейським Союзом. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. 2016. №1. С. 165-171.

65. Мужев О. О. Модель розвитку митної політики в Україні в контексті розвитку економічних процесів. Причирноморські економічні студії. Вип. 27. 2018. С. 167-172.
66. Ривак Н.О. Шляхи підвищення ефективності митної політики України. Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2017. Вип. 21.3. С. 224-232.
67. Radelytskyu Y., Prokipchuk L., Galamaj R. Development of the customs payment administration system in the conditions of state customs reform in Ukraine. Journal of Economic Spectrum. 2020. Vol. XV. Issue 3. P. 24-32
68. Прокіпчук Л.І. Досвід європейського союзу у питаннях адміністрування митних платежів: теоретичні основи та практичні рекомендації. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2019. №3 (81). С. 71-76

Додаток А

Таблиця товарів, з яких справляється акцизний податок [16, ст. 215]

Код товару згідно УКТЗЕД	Опис товару	Одиниця виміру	Ставки податку
2203 00	Пиво із солоду (солодове)	Гривень за 1 літр 100-відсоткового спирту	59,82
2204, 2205, 2206 00	Алкогільні напої, фактична міцність яких вища за 22 відсотки об'ємних одиниць етилового спирту, інші суміші із зброджених напоїв та суміші на основі зброджених напоїв	Гривень за 1 літр 100-відсоткового спирту	133,31
2207	Спирт етиловий, неденатурований, з концентрацією спирту 80 відсотків об'ємних одиниць або більше; спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, денатуровані, будь-якої концентрації	Гривень за 1 літр 100-відсоткового спирту	133,31
2401	Тютюнова сировина; тютюнові відходи	Гривень за 1 кілограм (нетто)	2836,08
2402 20 90 20	Сигарети з фільтром	Гривень за 1000 штук	2257,4
2404 12 00 10, 2404 19 90 10, 2404 12 00 90, 2404 19 90 90	Рідини, що використовуються в електронних сигаретах, що містяться, зокрема, в картриджах, заправних контейнерах та інших ємностях	Гривень за літр	10 000
2404 99 00 00	Інші нікотиновмісні продукти, їх замінники	Гривень за кілограм (нетто)	2836,08
2707 50 00 10, 90	Суміші ароматичних вуглеводнів, з яких 65 об. % або більше (включаючи втрати) переганяються при температурі до 250 °C за методом ISO 3405 (еквівалентним методом ASTM D 86)	Євро за 1000 літрів	359
8702 10 11 10	Моторні транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб і більше, включаючи водія: з робочим об'ємом циліндрів двигуна не більш як 5000 куб. см		0,003 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8707 10 10 10	Кузови (включаючи кабіни) для моторних транспортних засобів товарних позицій 8701-8705: укомплектовані		218 євро за 1 штуку
2716 00 00 00	Електроенергія	відсотків	3,2;